

www.bastinaobjave.com

IMAM DŽAFER SADIK

- Imamova učenost
- Politička, društvena i kulturna situacija
- Istaknuti učenici Imamove škole
- Zašto je Imam, mir neka je na nj, odbio prijedlog Abbasida da se dignu na ustanak?
- Ustanak Zejda ibn Alija

Kratak osvrt na biografiju Imama Sadika, mir neka je na nj!

Šesti imam zvao se Džafer, a znan je i kao Ebu Abdullah te po nadimku Sadik. Njegov poštovani otac bio je Imam Bakir, mir neka je na nj, a majka mu se zvala Ummi Feruh. Rođen je 17. rebiul-evvela 83. godine po Hidžri u Medini, a umro je u 65. godini života, 148. hidžretske godine, i sahranjen je uz mezar svoga oca na poznatom groblju Bekija.

Halife Imamovi savremenici

Imam Sadik, mir neka je na nj, preuzeo je imamat 114. h.g., te se period njegovog imamata poklapa sa krajem emevijske vlasti, koja je okončana 132. h.g., odnosno početkom abasidske vlasti koja počinje s navedenom godinom.

Imam Sadik, mir neka je na nj, bio je savremenik sljedećim emevijskim halifama:

- Hišam ibn Abdul-Melik (105-125. h.g.);
- Velid ibn Jezid ibn Abdul-Melik (125-126. h.g.);
- Jezid ibn Velid ibn Abdul-Melik (126. h.g.);
- Ibrahim ibn Velid ibn Abdul-Melik (70 dana tokom 126. h.g.);
- Mervan ibn Muhammed, poznat kao Mervan Hamar (126-132. h.g.).

Kad je o abasidskim halifama riječ, njegovi savremenici bili su:

- Abdullah ibn Muhammed, poznat kao Sefah (132-137. h.g.)
- Ebu Džafer, poznat kao Mensur Devaniki (137-158. h.g.).

Učenost Imama Sadika, mir neka je na nj

O naučnoj veličini Imama Sadika, mir neka je na nj, postoji mnoštvo svjedočanstava i u tom pogledu nema nikakvih razilaženja među šiitskim i sunitским učenjacima. Fukaha (učenjaci fikha) i veliki znanstvenici ponizno obaraju glavu pred Imamovom naučnom veličinom i prihvataju njegovu prednost u znanju.

Ebu Hanifa, čuveni utemeljitelj hanefijskog mezheba, govorio je: “Nisam sreo nikog učenijeg od Džafera ibn Muhammeda.”¹ Također je rekao: “Kad je Mensur (Devaniki) jednom pozvao Džafera ibn Muhammeda k sebi, reče mi: ‘Ljudi su privrženi Džafera ibn Muhammedu. Zato pripremi neka teška pravna pitanja koja ćemo mu postaviti, e kako bi on bio poražen.’ Pripremio sam, tako, četrdeset teških pitanja. Jednog dana Mensur me pozva u Hiru (njegov dvor). Kad uđoh na skup, vidjeh da Džafer ibn Muhammed sjedi s Mensurove desne strane. Kad ga pogledah, njegovo dostojanstvo i veličina ostaviše na mene dojam kakav nikad nisam osjetio pri pogledu na Mensura. Mensur mu se onda obrati: ‘Ovo je Ebu Hanifa’, a on odgovori: ‘Da, poznajem ga.’ Onda mi Mensur reče: ‘O Ebu Hanifa, raspravi svoja pitanja sa Ebu Abdullahom (Džaferom ibn Muhammedom)!’ Tada počeh postavljati pitanja. Šta god da bih upitao, odgovorio bi mi: ‘Vi u vezi s tim kažete ovako, Medinjani kažu onako, a mi smatramo sljedeće...’ U pogledu nekih pitanja složio se s nama, u pogledu nekih se složio s Medinjanima, a u pogledu nekih pitanja razilazio se s oba stava. Tako mu postavih četrdeset pitanja, i dobih odgovor na svako.” Došavši dotle, Ebu Hanifa pokaza na Imama Sadika, mir neka je na nj, i reče: “Najučeniji među ljudima, najobavješteniji o razilaženjima ljudi u pogledu fetvi i fikhskih pitanja.”²

Malik, utemeljitelj malikijskog mezheba, kaže: “Neko vrijeme posjećivao sam Džafera ibn Muhammeda, i uvijek bih ga zaticao u jednom od tri stanja: ili je klanjao, ili je postio, ili je učio Kur'an. Nikad ga nisam vidio da bez abdesta prenosi hadis.”³ Nekoga ko bi po pobožnosti i skrušenosti bio bolji od Džafera ibn Muhammeda oči nisu vidjele, uši nisu čule, niti je srce zapamtilo takvoga.”⁴

Šejh Mufid piše: “Od Imama je preneseno toliko znanja da su ljudi pričali samo o njemu i glas o njemu svugdje je stigao. Ni od koga iz njegove porodice nije preneseno toliko znanja i nauke koliko je od njega.”⁵

Ibn Hidžr Hejtemi piše: “Od njega je preneseno toliko znanja da su ljudi pričali samo o njemu i glas o njemu svugdje je stigao. Najveći prvaci (fikha i hadisa) poput Jahje ibn Saida, Ibn Džeriha, Malika, Sufjana Sevrija, Sufjana ibn Ujina, Ebu Hanife, Šuabea i Ejuba Sidžestanija prenosili su predaje od njega.”

Ebu Bahr Džahiz, jedan od poznatih učenjaka iz 3. hidžretskog stoljeća, kaže: “Džafer ibn Muhammed je onaj čija učenost i znanje su ispunili svijet. Kaže se da su njegovi učenici bili i Ebu Hanifa i Sufjan Sevri, a učeništvo ove dvojice kod njega dovoljan je dokaz njegove veličine.”⁶

Sejjid Amir Ali, ukazujući na vjerske skupine i filozofske škole za peiroda vladavine Emevija, piše: “Fetve i vjerska mišljenja samo su kod gospode i izuzetnih ličnosti iz Fatiminog potomstva imale filozofsku aromu. Napredak nauke u to vrijeme potakao je duh rasprave i tragalaštva, tako da je svuda postalo uobičajeno voditi u društvu filozofske rasprave. Vrijedno je napomenuti da su predvodnici ovog intelektualnog pokreta bili pripadnici naučne škole koja je cvjetala u Medini. Ovu školu osnovao je čukununuk Alija ibn Ebu Taliba poznat kao

¹ Zehebi, Šemsuddin Muhammed, *Tezkiratul-hifaz*, Bejrut, sv. 1, str. 166.

² Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 47, str. 217.; Haydar, Asad, *Al-Imam Sadiq vel-mezhebi erb'ae*, Darul-kitabul-'arabi, Bejrut 1390, sv. 4, str. 335.

³ Ibn Hidžr 'Iskilani, *Al-Isabati fil-temizi sehabet*, Bejrut, Darul-Ihya al-terasul-'arabi, 1328, sv. 1, str. 88.

⁴ Haydar, Asad, *Al-Imam Sadiq vel-mezhebi erb'ae*, Darul-kitabul-'arabi, Bejrut 1390, sv. 1, str. 53.

⁵ Šejh Mufid, *Al-Iršad*, Qom, Mektebeti basireti, str. 270.

⁶ Haydar, Asad, *Al-Imam Sadiq vel-mezhebi erb'ae*, Darul-kitabul-'arabi, Bejrut 1390, sv. 1, str. 55.

Imam Džafer ili po nadimku Sadik. On bijaše aktivan istraživač i veliki mislilac, i bio je odlično upoznat sa znanostima onog vremena, te je prvi ko je u islamu osnovao temeljne filozofske škole.

Njegovim predavanjima nisu prisustvovali samo oni koji će kasnije utemeljiti fikhske mezhebe, nego i filozofi i ljubitelji filozofije iz svih krajeva tadašnjeg svijeta. Hasan Basri, utemeljitelj basranske filozofske škole, i Vasil ibn Ata', osnivač mutezilitske sljedbe, bili su njegovi učenici i gasili su svoju žeđ za vrela njegove učenosti.”

Čuveni historičar Ibn Halakan piše: “On je jedan od dvanaestorice imama mezheba imamija i jedan je od velikana poslaničke porodice, a zbog svoje ispravnosti i iskrenog govora prozvan je Sadik. Njegova vrlina i veličina isuviše je poznata stvar da bi je trebalo dodatno objašnjavati. Ebu Musa Džabir ibn Hajan Tertusu bio je njegov učenik. Džabir je autor knjige obima hiljadu listova koja je sadržavala učenja Džafera Sadika kroz pet stotina traktata.”

Politička, društvena i kulturna situacija u Imamovo doba

Doba Imama Sadika, mir neka je na nj, razlikovalo se od epoha svih drugih imama, i nijedan imam nije živio u takvim društvenim i kulturnim uvjetima kakvi su vladali u njegovo doba. Naime, to vrijeme je, u političkom pogledu, bilo epoha slabljenja i poljuljanosti emevijske vlasti i snaženja Abasida, te su ove dvije grupacije neko vrijeme vodile ogorčenu borbu. Propaganda i politička borba Abasida otpočinje u vrijeme Hišama ibn Abdul-Melika, a 129. h.g. ulazi u fazu oružane borbe i vojnih operacija, što će 132. h.g. biti okončano pobjedom Abasida.

Budući da su Emevije u to vrijeme bile zabavljene brojnim političkim problemima, nisu bili u prilici da, kao nekad, vrše pritisak i guše aktivnosti imama i šiita (kao što je to bilo u vrijeme Imama Sedžada).

Što se, pak, Abasida tiče, budući da su oni prije nego su stekli vlast nastupali pod sloganom podrške Poslanikovoј porodici i osvete za njihovu krv, oni također nisu vršili nikakav pritisak. Stoga, ovo razdoblje bilo je period mira i relativne slobode za Imama Sadika, mir neka je na nj, i šiite, te veoma dobra prilika za znanstvenu i kulturnu aktivnost.

Posebni kulturni uvjeti

U intelektualnom i kulturnom pogledu, doba Imama Sadika, mir neka je na nj, bilo je period turbulencija. U to vrijeme u islamskom društvu javio se neviđen znanstveni žar i polet, i tad se javljaju različite znanosti, od onih islamskih poput kiraeta Kur'ana, tefsira, znanosti o hadisu, fikha i kelama, do svjetovnih znanosti poput medicine, filozofije, astronomije, matematike itd., tako da je svako ko je u intelektualnom pogledu imao šta ponuditi, izlagao je to na tržištu znanja i nauke. Dakle, radilo se o izuzetnoj gladi za znanjem, tako da je bilo potrebno da Imam na nju odgovori.

Faktore koji su uzrokovali ovaj znanstveni pokret mogli bismo svesti na sljedeće:

1. Sloboda ideja i uvjerenja u islamu. Svakako, i Abasidi nisu bili bez utjecaja kad je riječ o pojavi te intelektualne slobode, no njeni korijeni leže u samom islamskom nauku, tako da Abasidi to, sve i da su htjeli, ne bi mogli spriječiti.
2. Tadašnja atmosfera u društvu bila je izrazito islamska i narod je io pod velikim utjecajem religije. Preporuke Poslanika islama da se traga za naukom i kur'anski podsticaji i pozivi da se uči i razmišlja bili su osnovni poticaj ovom naučnom žaru i poletu.
3. Narodi i nacije koje su odskora prihvatili islam imali su bogatu intelektualnu i naučnu prošlost, a neki od njih poput Iranaca (koji su imali najblistaviju naučnu

prošlost), Egipćana i Sirijaca dolazili su iz centara tadašnjih civilizacija. Ti ljudi su, duboko shvativši islamsko učenje, pristupili izučavanju, istraživanju i razmjeni mišljenja.

4. Vjerska tolerancija odnosno miroljubiv suživot sa nemuslimanima, posebno sa sljedbenicima Knjige. Muslimani su tolerirali sljedbenike Knjige i to nisu smatrali protivnim načelima svoje religije. Sljedbenici Knjige u to vrijeme važili su za učene i obrazovane ljude. Muslimani su ostvarivali naučne kontakte sa njima, a to je vodilo ka raspravama, analizama i razmjeni mišljenja.⁷

Srazovi sljedbi i mezheba

Doba Imama Sadika, mir neka je na nj, bilo je epoha sraza ideja i pojave različitih sljedbi i mezheba. Kao posljedica susreta muslimana sa idejama i stavovima sljedbenika Knjige i grčkih filozofa javljaju se različita pitanja i sumnje.

U to vrijeme javljaju se različite sljedbe, poput mutezilita, džebrija, murđžija, gulata⁸, zindika⁹, mušebih, mutesavifa, mudžesemija, tenashija i ostalih, i svaka od njih nastojala je proširiti svoje ideje.

Pored toga, u u pogledu svake islamske znanosti javila su se razilaženja među znanstvenicima koji su se tim znanostima bavili, pa su se tako vodile žustre rasprave oko pitanja kiraeta Kur'ana, tefsira, hadisa, fikha i kelama¹⁰, pri čemu je svaka strana zastupala i branila vlastito viđenje.

Džafarovo veliko sveučilište

Imam Sadik mir neka je na nj, s obzirom na povoljne političke prilike i imajući u vidu snažnu potrebu i spremnost društva, nastavio je znanstveni i kulturni pokret svoga oca Imama Bakira, mir neka je na nj, te je stvorio široku naučnu školu odnosno veliko sveučilište, gdje je u različitim vjerskim i svjetovnim znanostima školovao ugledne učenike poput Hišama ibn Hikema, Muhammeda ibn Muslima, Abana ibn Tegliba, Hišama ibn Salima, Mumina Taqa, Mufaddela ibn Omera, Džabira ibn Hajjana i druge, a njihov broj dosegao je čak četiri hiljade ljudi.¹¹

Svaki od tih učenika važio je za učenu osobu i uglednog čovjeka, i njihove kasnije zasluge su velike. Neki od njih pisali su naučna djela i imali znatan broj učenika. Tako je, naprimjer, Hišam ibn Hikem napisao trideset i jedno djelo,¹² a Džabir ibn Hajjan autor je više od dvjesto svezaka knjiga o različitim znanstvenim disciplinama,¹³ posebno iz oblasti racionalnih i prirodnih znanosti te hemije (koja je u ono doba nazivana alhemijom), pa je stoga poznat i kao otac hemije. Džabirove knjige su u srednjem vijeku prevedene na različite evropske jezike i svi historičari znanosti spominju ga s pijetom.

⁷ Motahhari, Morteza, *Seyri dar sire-ye e'ime-ye athar*, Entesharat-e Sadra, Qom 1367, str. 142-160.

⁸ Haydar, Asad, *Al-Imam Sadiq vel-mezhebi erb'ae*, Darul-kitabul-'arabi, Bejrut 1390, sv. 2, str. 113-126.

⁹ Zindici su poricali Boga i religiju, a pritom nisu bili upoznati ni sa onovremenom znanošću.

¹⁰ Pod kelamom se ovdje misli na znanost o principima vjerovanja. Radilo se o veoma popularnoj znanosti u ono vrijeme i na takve teme su učenjaci vodili obimne rasprave.

¹¹ Šejh Mufid, *Al-Iršad*, Qom, Mektebeti basireti, str. 271.; Haydar, Asad, *Al-Imam Sadiq vel-mezhebi erb'ae*, Darul-kitabul-'arabi, Bejrut 1390, sv. 1, str. 69.

¹² Fetal Nišaburi, *Rivdetul-vaizin*, Muasesi 'ilimi metbu'at, Bejrut 1406, str. 229

¹³ Ibn Nedim u *Al-Fifrestu* pripisuje Džabiru više od dvjesto naslova (*Al-Fihrest*, Mektebi Haydariyye-kubra, Kairo, str. 512-517.).

Mufaddelov traktat o tevhidu

Kako smo već ukazali, Imam Sadik, mir neka je na nj, bavio se prirodnim naukama i u vezi s njima objelodanio je mnoge skrivene tajne koje začuđuju i savremene naučnike. Jasan dokaz za to (pored Džabirovog nauka) jeste Mufaddelov traktat o tevhidu koga je, u četiri dana, Imam izdiktirao, a Mufaddel zabilježio, te nam je poznat kao *Mufaddelov tevhid*.

Sam Mufaddel u uvodu ovog traktata kaže: “Jednom sam, u vrijeme akšama, sjedio u Poslanikovoju džamiji, razmišljajući o Poslanikovoju veličini i vrlinama i časti koje mu je Bog darovao. Bijah u tim mislima kad odjednom u džamiju uđe Ibn Ebul-Avdža, jedan od tadašnjih zindika, i sjede dovoljno blizu da bih ga mogao čuti. Uskoro dođe i jedan od njegovih prijatelja i sjede s njim. Njih dvojica počеше razgovarati o Poslaniku islama... Tad Ibn Ebul-Avdža reče: ‘Prođi se Muhammedovog imena, jer on je zadivio moj razum i moj um ne može dokučiti njegovo djelo, i govori o načelu koje je on donio.’ Tad stadoše govoriti o Stvoritelju svijeta i rekoše stvari poput takve da svijet nema stvoritelja i upravitelja, već se sve dešava samo po sebi, da je tako oduvijek bilo i tako će zauvijek biti.”

Mufaddel dalje kaže: “Kad čuh te besmislice, daleke od svake milosti Božije, nisam mogao suspregnuti svoju srdžbu, pa rekoh: ‘O dušmane Božiji, postao si bezbožnik, pa poričeš Gospodara koji te stvorio u najljepšem obliku, proveo te kroz različita stanja i učinio te ovakvim kakav jesi! Ako razmisliš o sebi i pokušaš pojmiti samoga sebe, našao bi u sebi dokaze Gospodara i vidio bi da su u tebi jasni dokazi Božijeg postojanja i Njegove moći, te znakovi znanja i mudrosti.”

Ibn Ebul-Avdža reče: “Čovječe, ako si od onih koji znaju argumentirano raspravljati, razgovarat ću s tobom na taj način, pa ako me u raspravi pobijediš, prihvatit ću ono što kažeš. A ako, pak, ne spadaš među takve, od razgovora s tobom nema koristi. A ako si jedan od drugova Džafera ibn Muhammeda Sadika, znaj da nam on ne govori takve stvari i ne obraća nam se na takav način. On je mnogo puta od nas čuo krupnije stvari nego ti, pa nas nije vrijeđao, i u raspravi između nas nismo izlazili iz granica pristojnosti. On je miran, strpljiv, sabran i mudar, i nikad ne pokazuje srdžbu i naglost. Sluša naše riječi i dokaze, i pusti nas da kažemo sve što imamo, tako da pomislimo da smo ga pobijedili. A onda s malo riječi pobije naše dokaze i što je najkraće moguće upotpuni svoj dokaz nad nama, tako da nas ostavi bez valjanog odgovora. Zato, ako si jedan od njegovih sljedbenika, obraćaj nam se onako kako njemu priliči.”

Mufaddel kaže: “Potom tužan izađoh iz džamije i, razmišljajući o šteti koju islamu i muslimanima nanose ove nevjernici sa njihovom sumnjom i poricanjem Boga, otiđoh kod svog prvaka Imama Sadika, mir neka je na nj. Kad me vidje tužnog i potištenog, Imam upita: ‘Šta ti se desilo?’ Prenesoh Imamu riječi onih bezbožnika, a on mi reče: ‘Poučit ću te mudrosti Stvoritelja u stvaranju svijeta, životinja, zvijeri, insekata, ptica i svih živih bića, ljudi, četvoronožaca, trava, plodnog i neplodnog drveća, jestivog i nejestivog bilja, tako da se oni koji uzimaju pouku time pouče i da se uveća znanje vjernika, a da bezbožnici i nevjernici ostanu pred tim zapanjeni. Sutra ujutro dođi k meni.”

I tako je Mufaddel četiri dana uzastopno dolazio kod Imama. Imam mu je objašnjavao o stvaranju čovjeka od samog početka stvaranja, o vanjskim i unutarnjim snagama, o čovjeku prirođenim svojstvima, o stvaranju ljudskih organa, o stvaranju životinjskih vrsta, stvaranju nebesa i Zemlje..., te o filozofiji nesreća koje se događaju i sličnim pitanjima, a Mufaddel je zapisivao.¹⁴

Mufaddelov traktat o tevhidu mnogo puta je štampan kao zasebna knjiga, a od strane rahmetli Allame Medžlisisija i još nekih savremenih učenjaka preveden je na perzijski jezik. (Dijelovi tog hadisa prevedeni na bosanski jezik se nalaze na sajtu www.bastinaobjave.com)

¹⁴ *Tevhidi Mufaddel*, prijevod Allame Medžlisi, Ketabkhane-ye Sadr, str. 8-11.

Obim sveučilišta Imama Sadika, mir neka je na nj

Imam Sadik, mir neka je na nj, sučelio se sa svim intelektualnim i idejnim tokovima onog vremena, iznio je jasan stav islama i šiizma spram njih, te dokazao superiornost islamskog viđenja.

Učenici sveučilišta Imama Sadika, mir neka je na nj, nisu bili samo šiiti, nego su njegovim predavanjima prisustvovali i suniti. Važni prvaci sunitskog svijeta su, neposredno ili posredno, bili Imamovi učenici. Najistaknutiji od tih prvaka jetse Ebu Hanifa, koji je dvije godine bio Imamov učenik. On te dvije godine spominje kao temelj njegovog znanja, i kaže: "Da nije bilo tih dvije godine, Numan (Ebu Hanifa) bi propao."¹⁵

Imamovi učenici potjecali su iz različitih krajeva: Kufe, Basre, Vasita, Hidžaza itd., i pripadali su raznim plemenima: Benu Esedu, Muhariku, Tajju, Selimu, Gatfanu, Azdu, Huzajjama, Hasamu, Mahzumu, Benu Dabbeu, a Kurejšije su bili tek Haris ibn Abdul-Mutalib i Benul-Husein.¹⁶

O obimu Imamovog sveučilišta dovoljno je prenijeti riječi Huseina ibn Alija ibn Zijada Veššaa, jednog od učenika Imama Ride, mir neka je na nj, i velikog muhadisa (koji je, naravno, godinama također živio uz Imama Sadika, mir neka je na nj), koji kaže: "U Kufanskoj džamiji vidio sam devet stotina učitelja hadisa, i svi su hadise prenosili od Džafera ibn Muhammeda."

Kako prenosi Ibn Hidžr Askelani, znalci fikha i muhadisi poput Šuaba, Sufjana Sevrija, Sufjana ibn Ajine, Malika, Ibn Džerija, Ebu Hanife, Pesravija Muse, Hejba ibn Halida, Katana, Ebu Asima i još mnogih drugih prenosili su njegove hadise.¹⁷

Jafi piše: "On je govorio istančano o znanosti o tevhidu i drugim pitanjima. Njegov učenik Džabir ibn Hajjan napisao je knjigu od dvjesto listova koja je sadržavala pet stotina traktata."

Imam Sadik, mir neka je na nj, podsticao je svakog svog učenika da se bavi onom disciplinom za koju je pokazivao najviše sklonosti i koja mu je najviše odgovarala, te je svaki od njih tako bio posebno izobražen u jednoj ili dvije nauke od znanosti poput hadisa, tefsira, kelama itd.

Ponekad bi Imam učenjake koji su ga posjećivali radi rasprava i sučeljavanja stavova upućivao na neke od njegovih učenika koji su bili posebno izobraženi u pojedinim naučnim disciplinama.

Hišam ibn Salim priča: "Jednom sam sa skupinom drugova Imama Sadika, mir neka je na nj, sjedio u njegovom prisustvu. Neki čovjek iz Šama zamoli za dopuštenje da uđe, pa nam se, pošto mu bi dopušteno, i on pridruži. Imam mu reče da sjedne, a onda upita: 'Šta želiš?' Sirijac reče: 'Čuo sam da vi odgovarate ljudima na sva pitanja i probleme, pa sam došao raspravljati s vama!' Imam upita: 'A o čemu?' Sirijac odgovori: 'O načinima učenja Kur'ana.' Imam se tad obrati Hamranu i reče: 'Hamrane, na tebi je da odgovoriš ovome čovjeku.' Sirijac na to kaza: 'Ali ja želim raspravljati s vama, a ne sa Hamranom!', a Imam mu odgovori: 'Nadmašiš li Hamrana, i mene si nadmašio!'

Tako Sirijac bi prinuđen da raspravlja sa Hamranom. Šta god bi Sirijac upitao, Hamran bi mu pružio izričit i argumentiran odgovor, tako da naposjetku, iako nevoljko i s gorčinom, odustade od rasprave. Imam mu onda, reče: 'Kakvim ti se čini Hamran?', a ovaj odgovori: 'Doista, Hamran je veoma vješt; šta god sam upitao, prikladno mi je odgovorio!'

Potom Sirijac reče: 'Htio bih s vama raspravljati o arapskom jeziku i književnosti.' Imam se okrenu Abanu ibn Taglibu i reče: 'Raspravljaj s njim.' Aban je u raspravi u potpunosti dominirao i po svemu je nadmašio Sirijca.

¹⁵ Haydar, Asad, *Al-Imam Sadiq vel-mezhebi erb'ae*, Darul-kitabul-'arabi, Bejrut 1390, sv. 1, str. 80. Ebu Hanifa se inače zvao Numan ibn Sabit.

¹⁶ Haydar, Asad, *Al-Imam Sadiq vel-mezhebi erb'ae*, Darul-kitabul-'arabi, Bejrut 1390, sv. 1, str. 38.

¹⁷ Ibn Hidžr Iskilani, *Tehzibul-tehzib*, sv. 1, str. 88.

Sirijac onda kaza Imamu: 'Htio bih raspravljati s vama o fikhu.' Imam se tad obrati Zurareu: 'Raspravljaj s njim', pa se Zurare upusti u raspravu i brzo ostavi onog čovjeka bez odgovora. Sirijac potom kaza: 'Htio bih s vama raspravljati o kelamu', pa Imam Muminu Taku reče da on raspravlja. Uskoro je Sirijac bio pobijeden u raspravi s Muminom Takom. Dalje je Sirijac tražio da raspravlja o istiteatu (ljudskoj sposobnosti da čini odnosno ne čini dobro ili zlo), tevhidu i imamatu, a Imam je za ove rasprave odredio Hamzu Tajjara, Hišama ibn Salima i Hišama ibn Hakima, pa je svaki, valjanim i neoborivim argumentima, pobijedio Sirijca. Vidjevši taj radosni prizor, Imamove usne razvukoše se u sladak smješak."¹⁸

Rasprave Imama Sadika, mir neka je na nj

Kako smo već kazali, doba Imama Sadika, mir neka je na nj, bilo je doba sraza ideja i pojave različitih sljedbi i učenja. Kao posljedica susreta islamske kulture i nauka sa grčkom filozofijom, uvjerenjima i idejama, javljaju se različite sumnje i pitanja. Kako bi predstavio islam i principe šiizma, Imam Sadik, mir neka je na nj, vodio je mnoge žustre rasprave sa prvacima i sljedbenicima tih pravaca i sljedbi, i tom prilikom bi, neoborivim i logičnim argumentima, dokazivao ispraznost takvih stavova i superiornost islamskog nauka.

Među Imamovim različitim raspravama, za čitatelje smo kao primjer odabrali njegovu raspravu sa Ebu Hanifom, utemeljiteljem hanefijskog mezheba.

Jednog dana Ebu Hanifa je, želeći se sastati s Imamom, došao Imamovoj kući i zatražio dozvolu za sastanak, no Imam mu ne dopusti. Ebu Hanifa priča:

"Čekao sam pred vratima, kad dođoše neki ljudi iz Kufe, pa i oni zatražiše da se sastanu s Imamom, i on im dade dopuštenje. I ja uđoh s njima, pa kad pridismo Imamu, reko: 'Bilo bi uredu da pošaljete svog izaslanika u Kufu, pa da on odvrati tamošnje ljude od ružnog govorenja o Muhammedovim, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, ashabima. U tom gradu je više od deset hiljada ljudi koji ružno pričaju o Poslanikovim drugovima.' Imam odgovori: 'Oni neće prihvatiti ono što im kažem.' Ona upitah: 'Kako je moguće da ne prihvate vaše riječi, a vi ste potomak Poslanika Božijeg?' Imam reče: 'Ti sam si jedan od onih koji ne slušaju ono što kažem, pa govoriš prije nego ti to dopustim.' A onda reče: 'Čuo sam da izdaješ fetve na temelju analogije?' 'Da', odgovorih, pa on kaza: 'Teško tebi! Šejtan je prvi ko je u tom pogledu koristio analogiju. Kad mu je Bog naredio da se pokloni pred Ademom, rekao je: 'Neću se pokloniti, jer mene si načinio od vatre, a njega od zemlje. A vatra je bolja od zemlje!'"

Onda je Imam, kako bi dokazao neispravnost analogije, naveo primjere islamskih propisa koji su protivni tom principu, pa je rekao: "Šta misliš je li teža stvar ubistvo nevinog čovjeka ili blud?" "Ubistvo nevinog je gore!", odgovori Ebu Hanifa. Onda Imam reče: "Pa ako je ispravno ravnati se po analogiji, zašto su za dokazivanje ubistva dovoljna dva svjedoka, dok za dokazivanje bluda treba četiri svjedoka? Ima li taj propis islama veze sa analogijom?" "Nema", odgovori Ebu Hanifa, pa Imam reče: "Je li prljavija mokraća ili sperma?" "Mokraća", odgovori Ebu Hanifa, pa Imam kaza: "Zašto je onda Bog propisao da nakon izlijevanja mokraće čovjek uzme abdest, a nakon izlijevanja sperme mora obaviti gusl? Je li takva presuda u skladu s analogijom?" "Nije", složi se Ebu Hanifa. Onda Imam upita: "Je li važniji namaz ili post?" "Namaz", reče Ebu Hanifa, pa Imam kaza: "Zašto onda žena u stanju hajza mora nadoknaditi propušteni post, ali ne mora naklanjati propuštene namaze? Je li takva presuda u skladu s analogijom?" "Nije", odgovori Ebu Hanifa, pa Imam upita: "Je li žena slabija od muškarca?" "Jeste", složi se Ebu Hanifa, pa Imam Sadik reče: "Zašto onda čovjek naslijeđuje dvostruko više od žene? Možeš li to objasniti analogijom?" "Ne", potvrdi Ebu Hanifa. Onda Imam upita: "Zašto je Bog naredio da se onome ko otuđi deset dirhema odsiječe ruka, iako je krvarina za odsiječenu ruku pet stotina dirhema? Je li to u skladu s analogijom?"

¹⁸ Tusi, *Ekhtiari ma'refatil-ridžal*, str. 275-278.

“Nije”, odgovori Ebu Hanifa. Onda Imam kaza: “Čuo sam da ajet: *Zatim ćete toga dana za blagodat biti pitani sigurno*¹⁹, tumačiš tako što kažeš da će Bog pitati ljude o ukusni jelima i studenoj vodi koju piju ljeti?” “Tačno, tako tumačim taj ajet”, odgovori Ebu Hanifa. Imam tad kaza: “A šta bi ti rekao o čovjeku koji te pozove svojoj kući, počasti te ukusnim jelima i studenom vodom, a onda traži od tebe da mu na tome budeš zahvalan?” “Rekao bih da je škrtac”, odgovori Ebu Hanifa. Imam onda reče: “A zar je Bog škrtac, pa da nas na Danu sudnjem propituje o blagodatima koje nam je sam darovao?” “A na kakvu se blagodat onda u ovom ajetu misli?”, upita Ebu Hanifa, pa mu Imam, mir neka je na nj, odgovori: “Blagodat na koju se misli jeste prijateljstvo prema nama, poslaničkoj obitelji!”²⁰

Tumačenje ehkama (fikhskih propisa) na osobiti šiitski način

Ono što većina istraživača Imamove biografije previda govoreći o uspostavi obimne znanstvene i pravne škole od strane Imama Sadika, mir neka je na nj, jeste politička odnosno protestna dimenzija takve Imamove djelatnosti. Kako bi taj politički aspekt bio jasniji, treba napraviti neke uvodne napomene:

Sistem hilafeta u islamu razlikuje se od ostalih uobičajenih aparata vlasti po tome što to nije samo jedan politički sistem već se radi o političko-vjerskom vođstvu. Sam naziv halifa (namjesnik) za islamskog vladara ukazuje na to da je on, ponad toga što je politički lider i vladar, nasljednik Božijeg Poslanika, a Poslanik je donositelj vjere i etičkih načela.

Tako, halifa u islamu, osim širokih političkih ovlasti, predstavlja i čuvara vjere odnosno vjerskog predvodnika. Ta jasna činjenica bila je razlogom da su, nakon prvih islamskih halifa, kasniji vladari koji su slabo, katkad čak i nikako, bili upućeni u vjerska pitanja, nastojali taj nedostatak nadoknaditi tako što su uz sebe imali ljude upućene u vjeru, pa su imajući u svojoj službi ljude upućene u fikh, tefsir i hadis, nastojali da njihov upravni aparat i dalje bude sprega vjere i politike.

Druga korist koju su tadašnje halife imali od takvih osoba bila je ta da su ovi, po želji i naređenju vladara silnika i tlačitelja, olahko mijenjali vjerske propise, pravdajući to “potrebama vremena”, te su, pokrivajući sve to izvođenjem vjerskih propisa odnosno idžtihadom – što prosti svijet svakako nije mogao razlučiti – mijenjali Božije propise pokoravajući se onima koji su sebe doživljavali kao božanstva.

Pisci i historičari iz prošlih stoljeća naveli su stravične primjere izopačivanja hadisa i povoda za vlastitim mišljenjem, u što su uglavnom bili upleteni prsti političkih moćnika.

Izgleda da se isto dešavalo i kad je riječ o tefsiru Kur'ana. Tumačenje Kur'ana u skladu s ličnim mišljenjem i zaključivanjem mufesira lahko je ljudima moglo Božije zakone predstaviti drugačijim nego što jesu, i navesti ih da povjeruju ono što mufesir želi (a mufesiri su uglavnom željeli ono što su željeli vladari).

Tako se još od najranijeg perioda islama fikh, hadis i tefsir razvijao kroz dva razvojna toka: jedan je bio vezan za uzurpatorski vladajući aparat te je tako često istinu žrtvovao za interese vlasti i zbog ovosvjetskih interesa izopačivao je Božije propise, dok je drugi tok bio izvoran i pouzdan, i nikakvim drugim interesima nije davao prednost nad interesom ispravnog određivanja Božijih propisa. Budući da se ovaj drugi tok nalazio u nemilosti vlasti i fikhskih učenjaka u njihovoj službi, uglavnom se oblikovao i razvijao u ilegalni i nezvanično.

¹⁹ At-Takasur, 8.

²⁰ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 10, str. 22., Muhammed Reyshahri, *Monazere dar baraye masaye-le ideolozhiki*, Darul-fikr, Qom, str. 130-132.

Protestni karakter Imamove škole

S obzirom na ono što smo kazali, jednostavno je zaključiti da džafarisjski fikih naspram fikha zvaničnih pravnika nije u doba Imama Sadika, mir neka je na nj, imao samo karakter jednog vjerskog spora, već je istodobno posjedovao i još dvije protestne crte.

Prva i važnija podrazumijevala je dokazivanje nekompetentnosti vladajućeg aparata kad je riječ o potrebnim vjerskim znanjima, te stoga ne može idejno predvoditi ljude, što, ustvari, znači da ne zaslužuju da im pripada hilafet.

Druga protestna crta podrazumijevala je označavanje slučajeva izopačivanja vere od strane zvaničnog fikha, koji su proizvod povoda fakiha ovisnih o vlastima za neislamskim interesima, odnosno postupanja shodno zahtjevima vlasti. Imam Sadik, mir neka je na nj, kroz obimno širenje znanosti te obrazlaganje fikha, islamskih nauka i tefsira Kur'ana na način koji je bio drugačiji od metoda učenjaka vezanih za vlast, praktično se suprotstavio toj vlasti. Tako je Imam opovrgnuo cjelokupnu zvaničnu vjersku i fikhsku strukturu, koja je predstavljala važan oslonac vlasti halifa, te je u vjerskom pogledu osporio vladajući aparat.

U Imamovim, mir neka je na nj, raspravama i naučavanju koga je pružao svojim drugovima i bližnjima jasno se uočava njegovo insistiranje na nekompetentnosti halife kad je riječ o vjerskom znanju, što je koristio kao argument nelegitimnosti njihove vlasti u vjerskom pogledu. Dakle, Imam je koristio protestni metod koji je crpio iz svog poznavanja fikha i Kur'ana. U hadisu koji se od njega prenosi, kaže: "Mi smo oni za koje je Bog naredio da im budete pokorni, dok se vi pokoravate onima koji su u neznanju i za to pred Bogom nećete imati izgovora."²¹

Znači, ljudi su, zbog neznanja svojih prvaka i predvodnika, skrenuli u zabludu i idu putem koji nije put Božiji, i pred Bogom se neće moći pravdati: "Mi nismo svojom krivicom skrenuli na krivi put, već su nas naše vođe i prvaci, iz svoga neznanja, odveli u zabludu!", jer je pokoravanje takvim vođama već samo po sebi bilo zabluda iz koje su proizašle sve kasnije zablude.²²

Primjerni učenici škole Imama Sadika, mir neka je na nj!

Kako smo naprijed kazali, broj učenika Džafarovog sveučilišta dosezao je četiri hiljade osoba, te je stoga umjeno predstaviti ovdje makar značajnije ličnosti među njima. Međutim, kako bismo ispoštovali namjeru da ne budemo preopširni, predstaviti ćemo tek jednog među njima i to Hišama ibn Hakima.

Znanstvena veličina Hišama ibn Hakima

Hišam je bio istaknuti učenjak, veliki teozof, odlikovao se izvanrednom sposobnošću izlaganja i u raspravama je bio izuzetno vješt. Ubraja ga se među najistaknutije učenike škole Imama Sadika i Imama Kazima, mir neka je na njih.

Spomenuti učenjak je, u vrijeme kad su šiije bili sa svake strane izloženi političkim pritiscima i zlonamjernoj propagandi vlasti i različitih sljedbi, učinio goleme usluge šiitskom svijetu, posebno svojom izvanrednom odbranom principa imamata kao jednog od osnova šiitske doktrine, odlično ukazujući na kreativni smisao imamata u vođstvu zajednice.

Naravno, doktrinarne i izvanredne znanstvene osnove Hišam je stekao u školi Imama Sadika, mir neka je na nj, i na tom sveučilištu kreirani su temelji njegovog intelektualnog i islamskog razvoja. No, od 148. h.g., dakle od šehadeta Imama Sadika, usavršavanje njegove izvanredne

²¹ Kuleyni, *Usul-i Kafi*, Mektebetus-Suduk, Tehran 1381, sv. 1, str. 186.

²² Ajetullah Khamenei, Sejjid Ali, *Pishva-ye sadiq*, Entesharat-e Seyyid Jamal, Tehran, str. 87-91.

ličnosti desilo se pod paskom Imama Kazima, mir neka je na nj, i tada je njegova darovitost dosegla vrhunac i puni procvat.

U potrazi za istinom

Analiza Hišamovog životopisa pokazuje nam da radilo o zaljubljeniku u znanje i tragatelju za istinom. Kako bi ostvario svoje ciljeve i ugasio žeđ za znanjem, sprva je ovladao znanostima svoga doba, a kako ni upotpunio svoje znanje, izučio je i grčke filozofske knjige te odlično upoznao grčku filozofiju, do te mjere da je napisao vlastitu knjigu u kojoj pobija Aristotela.

Kasnije je, nastojeći proširiti i upotpuniti svoje znanje, imao dodira s različitim školama, ali filozofija nijedne nije ga zadovoljila. Njegovu žeđ ugasio je tek jasno, logično i smisleno naučavanje islama, te je zato, nakon što je upoznao različite škole, okrenuo leđa svakoj, pa je, posredstvom svog amidže, upoznao Imama Sadika, mir neka je na nj, upoznao se s najdubljim učenjima islama i logikom šiizma, i njegov život otad se potpuno promijenio.

Neki kažu da je Hišam ibn Hakim svojedobno bio jedan od učenika Ebu Šakira Disanija (poznatog materijaliste i ateiste), a onda se priključio školi džehmija, odnosno postao je sljedbenik zagovornika determinizma Džehma ibn Safvana. Takvi to navode kao prigovor Hišamu i optužuju ga da je bio krivovojernik. Međutim, on uopće nije bio sljedbenik Ebu Šakira, već je s njim vodio rasprave koje su rezultirale time da je i Ebu Šakir naposljetku prihvatio islam. No, pretpostavimo li da je sve rečeno i istina, učešće na predavanjima i raspravama pripadnika neke škole ne dokazuje da je on obavezno i prihvatao njihove stavove, nego je prisustvo ondje znak njegove želje da upozna različite ideje i raspravlja o njima.

Drugo, sve te mijene predstavljale su etape njegovog intelektualnog i idejnog napretka, i nipošto se ne mogu smatrati lošom stranom nekoga ko traga za istinom i želi do nje doći potpuno svjesno i u najčišćem obliku. Naime, u obzir treba uzeti konačnicu njegovog idejnog i intelektualnog razvoja i o njemu suditi na temelju njegovog konačnog uvjerenja, a znamo da je Hišam do kraja svog života nastojao doprinijeti širenju islama i predstavljanju principa šiizma, te je u tom smislu postigao izvanredne rezultate.

Epoha sraza ideja

Kako smo naprijed kazali, drugo hidžretsko stoljeće spada među epohe procvata znanosti, izučavanja i susreta ideja, pojave različitih sljedbi i mezheba u islamskom društvu.

Iako je islamski nauk od samog početka bio orijentiran ka znanju i znanosti, u ovom stoljeću su ipak, zbog upoznavanja muslimanskih učenjaka s grčkom filozofijom i djelima grčkih mislilaca, s jedne, i kao rezultat pojave različitih mezheba unutar islamskog društva, s druge strane, znanstvene rasprave i vjerski dijalozi dosegli svoj vrhunac, te se javlja čitav niz istaknutih naučnika i mislilaca, od kojih je svaki ponaosob istinska naučna veličina.

Također, s obzirom da većina znanstvenih pitanja do tog doba nisu bila jasno i potpuno definirana, postojao je jako širok prostor za raspravu i razmijenu mišljenja. Kao rezultat tih faktora, rasprave među sljedbenicima različitih sljedbi i mezheba imale su posebno važno mjesto, te su se posvuda dešavale vrijedne i žustre rasprave, koje su plijenile pažnju i interes, a mnoge od njih su i do danas sačuvane.

Ukupnost tih faktora dovela je do procvata znanja i nauke i učinila da se među muslimanima razvije analitičko razumijevanje problema, čemu su u literaturi o historiji islama posvećena posebna poglavlja.

Hišam ibn Hakim, koji je rođen i odrastao u takvoj atmosferi, brzo je, zahvaljujući svojoj darovitosti, elanu i želji za znanjem, stvorio prostor za sebe među muslimanskim učenjacima i svrstao se među najistaknutije mislioce i naučnike svog vremena.

Prve spoznaje

No, zakoračivši na put znanosti, on nije odmah pronašao ono za čim je tragao, te iako je istražio različite škole i raspravljao sa najvažnijim naučnim i vjerskim ličnostima svoga doba, još nije stigao do svog željenog cilja. Preostala je bila samo još jedna ličnost s kojom se Hišam dotad nije sreo, a radilo se o Džaferu ibn Muhammedu, šestom Imamu iz Poslanikove porodice.

Hišam je ispravno razmišljao kako će mu susret s njim otvoriti nova vrata znanja, te je zato od svog amidže, koji je bio sljedbenik šestog Imama, tražio da mu dogovori susret s Imamom Sadikom, mir neka je na nj. Priča o njegovom prvom susretu sa šestim Imamom, susretu koji će u potpunosti promijeniti njegov privatni i znanstveni život, izuzetno je zanimljiva i emotivna.

Hišamov amidža Omer in Jezid priča: “Moj bratić Hišam, koji bijaše sljedbenik džehmija, tražio je od mene da ga odvedem Imamu Sadiku, mir neka je na nj, e kako bi s njim raspravljao o vjerskim pitanjima. Odgovorih mu: ‘Neću to učiniti dok ne dobijem dopuštenje od Imama.’ Onda od Imama, mir neka je na nj, zatražih i dopih dopuštenje da dovedem Hišama. Pošto izađoh napolje i napravih nekoliko koraka, sjetih se smjelosti i drčnosti svog bratića, pa se vratih Imamu da mu to kažem. Imam, mir neka je na nj, na to mi reče: ‘Zar sumnjaš u mene?’, pa se postidjeh i shvatih svoju grešku, a onda povedoh svog bratića sa sobom Imamu. Pošto uđosmo i sjedosmo, Imam mu postavi pitanje, a Hišam nije mogao odmah pružiti odgovor, pa zatraži da mu se da vremena, i Imam mu to odobri. Nekoliko narednih dana Hišam je spremao svoj odgovor, idući od vrata do vrata, no naposljetku nije imao valjanog odgovora. Tako je bio prinuđen ponovo se obratiti Imamu i zatražiti od njega odgovor na pitanje.

Na narednom sastanku Imam mu postavi novo pitanje, koje je potresalo same temelje džehmijskog nauka, a Hišam opet nije bio u stanju odgovoriti, pa zato, zbunjen i tužan, napusti skup. Neko vrijeme proveo je u zbunjenosti i čuđenju, te me naposljetku zamoli da mu dogovorim novi susret s Imamom.

Ponovo zamolih Imama da se susretne s nim, pa mi reče: ‘Neka me sutra čeka na tom i tom mjestu u Hiri.’²³ Prenesoh Hišamu šta Imam traži, pa on, iz silne želje, prije dogovorenog vremena pohita na mjesto susreta.”

Omer ibn Jezid dalje priča: “Kasnije sam pitao Hišama kako je protekao njihov susret, a on mi reče: ‘Stigao sam ranije na dogovoreno mjesto, a onda vidjeh Imama Sadika, mir neka je na nj, kako dolazi jašući na mazgi. Kad mi se približi i kad pogledah u njegovo lice, osjetih takav zanos pred njegovom veličinom da zaboravih sve što sam imao u glavi i uopće nisam bio sposoban da govorim. Imam je neko vrijeme čekao da nešto kažem ili mu postavim pitanje. To njegovo strpljivo i smjerno čekanje samo je uvećalo moju zbunjenost i izgubljenost. Kad vidje u kakvom sam stanju, Imam skrenu u jednu ulicu u Hiri i ostavi me onakvog kakav sam bio.’”

U ovoj predaji postoji nekoliko zanimljivih momenata na koje vrijedi obratiti pažnju:

Prvo, Hišam se odlikovao izvanrednom sposobnošću za raspravljanje, tako da je čak i prenositelj predaje bio zabrinut, pa on tu Hišamovu vještinu označava kao smjelost i drčnost. Čak ga je (budući da je zaboravio na Imamovu veličinu) brinuo njegov susret s Imamom, te je to i kazao hazreti Sadiku.

Drugo, Hišamova golema žed sa stjecanjem znanja i nauke i želja za uvećanjem znanja, tako da je na tom putu bio neumoran i koristio se svakom prilikom. Pošto nije bio u stanju pružiti dogovor na Imamovo pitanje, tražio je nove susrete, a na posljednji susret s Imamom pohitao je prije dogovorenog vremena, što govori o njegovom poletu i čežnji za znanjem.

²³ S obzirom da je Hira grad u Iraku, a Hišam je u to vrijeme živio u Kufi, čini se da se ovaj susret desio prilikom jednog od Imamovih prinudnih putovanja u Irak.

Treće, veličina ličnosti Imama Sadika, mir neka je na nj, bila je takva da je Hišam ostao posve van sebe, zaboravio je sve što je dotad znao, te je, sav opčinjen Imamom, shvatio koliko je pred njegovom veličinom malen.

I tako, duhovni zanos nastao tim susretom učinio je svoje i posve promijenio Hišamov život. Od tog dana Hišam se pridružio školi šestog Imama, prošao se svega što je dotad činio, i u ovoj školi zablistao je kao niko drugi među Imamovim drugovima.

Hišamovo djelo

Posredstvom golemog znanstvenog napretka koji je ostvario u Imamovoj školi, Hišam je brzo dosegao visoku znanstvenu razinu, te se izuzetno trudio na širenju šiitskog nauka i odbrani principa ovog mezheba. Iza sebe je ostavio veliko znanstveno naslijeđe. Obratimo li pažnju na njegove knjige, nekih tridesetak svezaka, bit će nam jasnija njegova znanstvena veličina i obim njegovog djelovanja. Zato donosimo spisak njegovih djela iz različitih znanstvenih disciplina:

1. Knjiga o imamtu; 2. Dokzi nastanka stvari; 3. Pobijanje ateista 4. Pobijanje dualista; 5. Knjiga o tevidu; 6. Pobijanje Hišama Dževalikija; 7. Pobijanje naturalista; 8. Starac i mladić; 9. Rasuđivanje o tevidu²⁴; 10. Ravnoteža; 11. Poprište; 12. Pobijanje onoga ko vjeruje u imamat boljega od sebe²⁵; 13. Razilaženje ljudi u pogledu imamata; 14. Oporuka i pobijanje onih koji je niječu; 15. Odredba i sudbina; 16. Mudraci; 17. Pobijanje stava mutezilita u pogledu Talhe i Zubejra; 18. Sudbina; 19. Izrazi; 20. Spoznaja; 21. Kredibilitet; 22. Osam kapija; 23. Pobijanje šejtana Tarika; 24. Kako se otvaraju vrata sudbine?; 25. Pobijanje Aristotela u pogledu tevida; 26. Pobijanje stavova mutezilita; 27. Rasprave o imamatu; 28. Razlozi zabrana; 29. Propisi (nasljeđivanje).²⁶

Imamove političke aktivnosti

Ovdje treba napomenuti da se, za razliku od uvriježenog stava, aktivnosti Imama Sadika, mir neka je na nj, nisu se svodile samo na područje znanosti (u najširem smislu), nego je bio i politički aktivan, što je promaklo mnogim analitičarima i autorima. Kako bismo ukazali na neosnovanost stavova “da se Imam Sadik, mir neka je na nj, uviđajući situaciju i prilike onoga vremena, nikad nije upuštao u politička pitanja i nije poduzimao nikakve političke inicijative, već se povinovao politici tadašnjih halifa”, u nastavku ćemo ukazati na primjere Imamovih političkih aktivnosti.

Slanje izaslanika radi propagiranja imamata

Kako bi propagirao izvorni tok imamata, Imam je slao izaslanike u različita područja. Tako je jedan od njegovih izaslanika poslani iz Kufe u Horasan, i ondje je pozvao narod da prihvati Imamov velajet. Jedni su odgovorili potvrdno i pokorili se, dok su drugi odbili, a jednu skupinu su oni koji su ostali suzdržani plašeći se smutnje.

Onda je svaka grupa odredila po jednog čovjeka kao svog predstavnika za susret sa Imamom Sadikom, mir neka je na nj. Tokom putovanja, predstavnik treće skupine počinio je blud sa sluškinjom jednog od saputnika, no niko to nije znao.

²⁴ Ovu knjigu sastavio je Hišamov učenik Ali ibn Mensur koristeći se Hišamovim raspravama.

²⁵ Misli se na pobijanje stavova onih koji su smatrali da se imama odnosno vođu određuje na temelju toga što se nekoga smatra boljim od ostalih u zajednici.

²⁶ Šejh Tusi, *Al-Fihrest*, Mashad, str. 355.

Kad je ovih nekoliko izaslanika došlo Imamu, prvi je govorio upravo onaj koji je počinio blud, pa reče: “U naš kraj došao je čovjek iz Kufe i pozvao ljude na pokornost tebi. Jedni su to prihvatili, drugi su odbili, a treći su, iz predostrožnosti i obazrivosti, ostali suzdržani.” “Kojoj skupini ti pripadaš?”, upita Imam, pa ovaj reče: “Ja sam od onih koji su iz predostrožnosti suzdržani.” Imam mu tad kaza: “Zašto si, onda, upravo ti, tako obazriv i oprezan, te i te noći počinio onako gnusno djelo?”²⁷

Kao što se može primijetiti iz ove predaje, Imamov izaslanik iz Kufe bio je odgovoran za Horasan, dok je sam Imam boravio u Medini, što nam ukazuje na širinu Imamovog političkog djelovanja.

Faktori pada Emevija

Budući da se propast emevijske dinastije desila upravo u vrijeme hazreti Sadika, mir neka je na nj, ovdje ćemo ukratko proanalizirati razloge njihovog poraza i propasti:

Emevijske halife su u vlast i upravu uveli čitav niz novotarija i zabluda koje su, posmatrane zajedno, izazvale gnjev i bunt naroda, što je rezultiralo ustankom muslimana i propašću Emevija. Ukratko, razlozi srdžbe i bunta muslimana bili bi sljedeći:

1. Vladajući poredak u islamu od Muavije se pretvorio u nasljedni tiranski režim;
2. Državne prihode, koji bi trebali biti trošeni za opće dobro, i ratni plijen, u kome su muslimanski ratnici imali svoga udjela, vlast je u potpunosti prisvojila i koristila za osiguranje lagodnog i luksuznog života pripadnika vladajućeg aparata;
3. Hapšenja, zatvaranja, mučenja, ubistva, katkad čak i opći masakri, postali su svakodnevnica;
4. Do perioda Emevija – iako se i tada nije poklanjala pažnja ehli-bejtskom fikhu i ehli-bejtskim Imami, koji su u potpunosti upućeni u islamske propise, nisu doživljavani kao vrhunski pravni autoriteti – ipak se u praksi uglavnom držalo do provođenja zvaničnih fikhskih propisa. Naprimjer, ukoliko se željelo suditi o nekom slučaju, prvo se obraćalo Kur'anu i Poslanikovom sunnetu, pa ako se tu nije nalazilo rješenje, obraćalo se Poslanikovim ashabima (muhadžirima i ensarijama) pitajući ih znaju li oni za neki Poslanikov hadis u vezi s takvim slučajem? Ukoliko se ni tad ne bi došlo do odgovora, onda su oni koji su bili upućeni u pravo izvodili presudu na temelju idžtihada, i to uz uvjet da ta presuda ne smije biti u suprotnosti sa slovom Kur'ana i Sunnetom. Međutim, u doba Emevija, halife nisu vidjeli ništa sporno u tome da presuda bude suprotna Kur'anu i Poslanikovim riječima. Tako je, suprotno izričitim Poslanikovim riječima, Muavija nezakonito proglasio Zijada Ebu Sufjanovim sinom odnosno svojim bratom;
5. Kao što znamo, islamski fikh posjeduje različite kaznene propise, poznate kao *hudud ve diyat* – granice i kazne. Krivac mora biti kažnjen u skladu s tim propisima. Međutim, u periodu Emevija, kazneni propisi uglavnom nisu imali veze sa konkretnim zločinom. Kažnjavanje krivca ovisilo je o stavu sudije, tako je on katkad mogao oprostiti zločincu, a katkad bi nevinog osudio na smrt, dok bi nekad kažnjavao strožije nego li je to propisano;
6. Iako je u islamskom ozračju odraslo mnogo velikih pravnika, do njihovog mišljenja uglavnom se nije držalo. Ukoliko bi fakih dao neku šerijatsku presudu koja je išla na štetu vlasti, ne bi se dobro proveo. Tako je pozivanje na dobro i odvrćanje od zla, kao

²⁷ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 47, str. 82.

važan islamski princip, zanemareno, i niko nije imao hrabrosti odvrćati od zla halife ili njihove službenike;

7. Zanemareno je poštivanje svetosti islamskih principa i vanjskih izraza vjere, te se javno omalovažavalo ono što je u očima muslimana predstavljalo svetost. Tako su bili rušeni Ka'ba i Mesdžidul-Haram, oskrnavljeni su Poslanikov mezar, njegov minber i džamija, a stanovnici Medine su tri dana bili izloženi općem pokolju;
8. Po prvi put u historiji islama, Poslanikovi potomci su masovno poubijani, a njihove žene i kćeri su dopale ropstva i vođene su od grada do grada;
9. Ponovo je oživljeno pisanje ulagivačke poezije, koja je bila obilježje džahilijeta i koja je u islamu odbačena, pa su pjesnici u emevijsko doba hvalili halife i vladare što su više mogli, pridajući im svojstva kojima se ovi nisu odlikovali, a prešućujući njihove ružne osobine;
10. Pojavila se skupina učenjaka okrenutih ovome svijetu i spremnih da prodaju svoju vjeru, koji su zarad zadovoljstva vladara zanemarivali Božije zadovoljstvo. Oni su vanjštinu kur'anskih ajeta i Poslanikovih hadisa tumačili po vlastitom nahođenju, nastojeći tako opravdati ponašanje i riječi vladara;
11. Sklonost ka raskošnom životu, obilnoj i raznovrsnoj ishrani, skupocjenoj odjeći, izgradnji palača i gomilanju imetka sve je više rasla, tako da su u prijestonicama halifa, pa čak i u njihovim lovištima i ljetnjikovcima, nicali raskošni dvorci;
12. Konkubinat, ženskarenje i kupoprodaja robinja uzeli su maha, dok nije došlo dotle da su emevijske halife svo vrijeme posvećivali brizi za žene, jelo i piće;²⁸
13. Zanemarena je rasna i nacionalna jednakost, što je jedan od temeljnih principa islamskog poretka, i javila se rasna netrpeljivost koja je za rezultat imala supremaciju Arapa nauštrb ostalih odnosno nearapskih naroda. Iako su Kur'an i Poslanikova tradicija zaniijekali razlike među ljudima i kao jedini kriteriji prednosti kod Boga isticali su bogobožnost, Emevije su Arape smatrali višom rasom, te su govorili da pošto je Poslanik islama izabran između Arapa, to znači da su Arapi bolji od drugih, dok Kurejšije uživaju prednost u odnosu na ostale Arape. U skladu s takvom politikom, Arapima je u svakom pogledu davana prednost u odnosu na adžem odnosno nearape. Vlastelinski emevijski poredak je mevelije (muslimane koji nisu bili Arapi) tretirao slično robovima, uskraćivana su im sva društvena prava i općenito je poniženje i omalovažavanje bilo spojeno s imenom mevalija. Mevalijama je bio uskraćen svaki ugledniji posao ili zvanje: nisu imali pravo nositi oružje, jahati konja, stupati u brak s arapskim djevojkama, makar se radilo i o beduinkama iz neuglednih plemena, a ukoliko bi krišom stupili u takav brak, žena bi bila prinuđena da se razvede, a muškarcu bi slijedilo bičevanje i zatvor. Vlast, sudstvo i vjersko vođstvo svugdje su bili isključivo u rukama Arapa i ne-Arap nipošto nije mogao uživati te položaje. U principu, Arapi Emevije smatrali su kako su oni stvoreni za gospodstvo i vlast, dok rad i trud pripadaju mevelijama. Ovakav odnos prema mevelijama smatra se jednim od najvažnijih faktora obaranja Emevija od strane Iranaca. U revoluciji protiv Emevija, Abasidi su koristili ovaj faktor kako bi ocrnili Emevije i potakli narod protiv

²⁸ Dr. Šehidi, Sejjid Džafer, *Tarikh-e tahlilī islam ta payan-e amaviyan*, Merkez-e nashr-e daneshgahi, Tehran 1365, str. 204, uz izvjesna skraćjenja.

njih. Dva faktora su, međutim, bila najvažnija: ugroženost Emevija i potlačenost Poslanikove obitelji.

Abasidi su maksimalno iskoristili te faktore i oni su im uistinu poslužili kao sredstvo da se domognu vlasti i ostvare svoje ciljeve.

Zašto je Imam Sadik, mir neka je na nj, odbio ponudu vođa abasidskog ustanka?

Drugo pitanje koje privlači naročito pažnju pri analizama životopisa Imama Sadika, mir neka je na nj, jeste Imamovo odbijanje ponude vođe abasidskog ustanka da mu daju prisegu. Posmatramo li stvari na površnom nivou, mogli bismo pomisliti kako su vjerske tendencije imale važnu ulogu u ovom pokretu. Naime, svi slogani i parole ovog pokreta bili su islamski inspirirani, na njihovim zastavama nalazili su se kur'anski ajeti, te se svime nastojalo prikazati kako oni nastupaju u ime interesa Ehli-bejta i kako im je namjera osvetiti od Emevija i Mervanovog potomstva nepravedno prolivenu krv Poslanikovog Ehli-bejta. Dakle, svoju revoluciju nastojali su u svakom smislu dovesti u vezu sa Ehli-bejtom. Iako otpočetak nisu navodili ko bi poimenično trebao biti taj novi halifa na pokornost kome pozivaju narod, njihov temeljni slogan bio je “zadovoljstvo Ehli-bejta”, odnosno tvrdili su kako su ustali da bi priskrbili bejat za osobu koju odabere Poslanikova porodica.

Kaže se da je Ebu Muslim imao mnogo pristalica i drugova među Arapima. Dajući bejat Ebu Muslimu, zakleli su se da će biti istrajni u slijeđenju Knjige Božije i Poslanikovog sunneta, i da će biti poslušni još nepoznatom vođi koji će biti iz Poslanikove obitelji. Smatrali su nedopuštenim bilo kakvu nedoumicu ili nećkanje kad se radilo o slijeđenju njihovih zapovjednika i držali su kako se njihove naredbe mora bespogovorno izvršavati.

Štaviše, zakleli su se da, pobijede li neprijatelja, neće protiv pobijedenog činiti ništa što je u suprotnosti s islamom niti će postupati mimo naredbi njihovih zapovjednika. Ono što se smatralo njihovim znakom raspoznavanja bila je crnina – crna odjeća i crne zastave. Crnu zastavu odabrali su zato jer su tvrdili kako je Poslanikova zastava bila crne boje, što je predstavljalo izraz njihove rješenosti da se vrate putu Poslanikove vjere, ali i znak njihove ožalošćenosti zbog svega što je snašlo Poslanikovu porodicu te namjere da osвете njihova stradanja. Možda su na taj način htjeli i identificirati sebe sa predajom o nositeljima crnih zastava koji će se pojaviti iz Horasana, što će biti znak kraha vlasti nasilnika i uspostave pravedne vlasti.²⁹

U svakom slučaju, na izvanjskoj ravni posmatrano, ustanak Abasida predstavljao je veliki pokret koji je počivao na islamskim tendencijama i sadržajima.

Pisma poglavara pokreta Imamu Sadiku, mir neka je na nj

Nakon smrti Ibrahima Imama, Ebu Muslim je ovako pisao hazreti Sadiku: “Pozivam ljude na ljubav prema Ehli-bejtu, pa, ako ste zainteresirani, ne smatram nikog dostojnijim od vas da preuzme hilafet.” Imam, mir neka je na nj, u odgovor mu kaže: “Ti nisi moj čovjek, i ovo nije moje vrijeme.”³⁰

²⁹ O njihovim crnim zastavama i odjeći pogledati u zarrinkub, Hussein, Do qarn-e soukut, Entesharat-e Javidan, Tehran, str. 116. Pojava crnih zastava sa istoka navodi se kao jedan od znakova dolaska ispravne i pravedne vlasti (Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 52, str. 217-229.)

³⁰ Šahrestani, *Al-Melal ven-nehal*, Menshureti-Rida, Qom, sv. 1, str. 154.

Također, Fadl Katib kaže: “Jednog dana dođoh kod Imama Sadika, mir neka je na nj, kad mu stiže pismo od Ebu Muslima. Imam reče glasniku: ‘Nema odgovora na pismo koje donosiš; idi odavde!’”³¹

Ebu Selma Hallal, koji je kasnije predstavljan kao “vezir Poslanikove porodice”, pošto je nakon smrti Ibrahima Imama uvidio da mu situacija ne ide u prilog, odlučio se okrenuti od njegovih sljedbenika i vezati se za Alijeve, mir neka je na nj, potomke. Stoga je napisao pisma trojici uglednih Alijevih potomaka: Džaferu ibn Muhammedu Es-Sadiku, mir neka je na nj, Abdullahu ibn Hasanu ibn Hasanu ibn Aliju ibn Ebu Talibu (Abdullahu Mahdu) i Omeru Ešrefu ibn Zejnul-Abidinu, te je pisma povjerio jednom od svojih prijatelja, rekavši mu: “Prvo otiđi kod Džafera ibn Muhammeda Es-Sadika, pa ako on prihvati, uništi preostala dva pisma. A ukoliko ne prihvati, sastani se s Abdullahom Mahdom, pa ako ni on ne prihvati, otiđi Omeru.”

Izaslanik Ebu Selme prvo otiđe Imamu Džaferu ibn Muhammedu, mir neka je na nj, i predade mu Ebu Selmino pismo. Hazreti Sadik, mir neka je na nj, reče mu: “Šta ja imam s Ebu Selmom kad je on sljedbenik drugih?” Izaslanik kaza: “Ipak pročitajte pismo.” Onda Imam Sadik, mir neka je na nj, reče svom slugi da donese lampu, pa na plamenu lampe spali pismo. Izaslanik upita: “Nećete odgovoriti na pismo?”, a Imam reče: “Odgovor je upravo ovo što si vidio.”

Potom Ebu Selmin izaslanik otiđe Abdullahu Mahdu, i predade mu pismo. Pošto ga pročita, Abdullah poljubi pismo, pa odmah uzjaha konja, otiđe hazreti Sadiku, mir neka je na nj, i reče: “Ovo pismo koje mi je sad donio jedan od mojih sljedbenika iz Horasana šalje Ebu Selma i poziva me da preuzmem hilafet.” Imam mu reče: “A otkad su to ljudi u Horasanu tvoji sljedbenici? Jesi li im ti poslao Ebu Muslima? Poznaješ li uopće nekoga od njih? Kako oni mogu biti tvoji sljedbenici kad niti ti poznaješ njih niti oni poznaju tebe?” Abdullah kaza: “Iz tog što govoriš čini mi se da ti želiš to mjesto!”, a Imam, mir neka je na nj, tad reče: “Bog zna da smatram svojom obavezom željeti dobro svakom muslimanu, pa kako onda ne bih želio dobro tebi! O Abdullah, odbaci od sebe te pogrešne želje, jer ta vlast pripast će Abasidima, a isto takvo pismo došlo je i meni.” Abdullah, onda, neraspoložen otiđe od Džafera ibn Muhammeda.

Omer ibn Zejnul-Abidin također je negativno reagirao na pismo. Odbio je poziv, i rekao: “Ne mogu odgovoriti na pismo nekoga koga ne poznajem.”³²

Kad su se ukazali znakovi pobjede, Ebu Selma je ponovo pisao Imamu Sadiku, mir neka je na nj: “Imam spremnih sedamdeset hiljada ratnika, pa sad je vrijeme da se izjasniš”, no Imam mu odgovori kao i ranije.³³

Ebu Bekr Hadremi prenosi: “Ja i Aban ibn Taglib došli smo kod Imama Sadika, mir neka je na nj, u vrijeme kad su se u Horasanu digli crni bajraci. Upitah: ‘Kako ocjenjujete situaciju?’, a on reče: ‘Sjedite u svojim kućama. Ako vidite da smo mi prišli nekom čovjeku, onda nam pohitajte s oružjem.’”³⁴

U jednoj drugoj predaji, Imam kaže svojim drugovima: “Čuvajte svoje jezike, ne izlazite iz svojih kuća, jer ono što vas zanima (istinska islamska vlast) neće vam se tako brzo desiti.”³⁵

S obzirom na dosad kazano, možda nam se površnim pristupom Imamov, mir neka je na nj, odnos prema ponudama Ebu Selme i Ebu Muslima može činiti čudnim, no budemo li pažljivije rasuđivali, shvatit ćemo osnovne razloge za takav Imamov stav. Imam Sadik, mir neka je na nj, znao je da vođe ustanka nemaju drugog cilja osim dokopati se vlasti, a ukoliko i

³¹ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 47, str. 297.

³² Mesudi, *Murudžul-zeheb*, Bejrut, Darul-Anadalu, sv. 3, str. 253-254.

³³ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 47, str. 133.

³⁴ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 52, str.139.

³⁵ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv.52., str. 139.

nastupaju pod sloganom podrške Ehli-bejtu, čine to samo zato kako bi priskrbili podršku naroda naklonjenog Ehli-bejtu.

Historijske predaje jasno svjedoče da je Ebu Selma Hallal, nakon što su snage iz Horasana stigle u Kufu, preuzeo politička pitanja u svoje ruke, te je na važne političke i vojne položaje počeo postavljati sebi bliske ljude. Namjera mu je bila postaviti halifu iz Alijevog potomstva, ali sam držati stvarnu moć i političku vlast, dok bi položaj halife bio tek formalan odnosno protokolaran. Imam je znao da Ebu Muslim i Ebu Selma traže uglednu ličnost iz Ehli-bejta, kako bi se njegovim ugledom i omiljenošću okoristili radi ostvarenje svojih ciljeva, dok u stvari uopće ne vjeruju u njegov imamat, jer inače ne bi imalo smisla slati tri pisma istog sadržaja tri različite osobe iz Poslanikove obitelji.

Krajnje pronicljivo, Imam je znao da je krajnji cilj ustanka dolazak Abasida na vlast i da njih, opet, ne zanima ništa drugo nego ostvarenje vlastitih želja u pogledu vlasti i uprave, dok su Ebu Muslim, Ebu Selma i ostali tek oruđe u njihovim rukama. Imam je znao da će oni uskoro ukloniti svakoga ko im više ne bude bio od koristi ili im se nađe na putu, što je sudbina koja je naposljetku snašla nesretnike poput Ebu Muslima, Ebu Selme, Sulejmana ibn Kesira i ostalih. Ima, mir neka je na nj, odlično je znao da su ljudi poput Ebu Selme i Ebu Muslima prevareni i da se tu uopće ne radi o slijeđenju pravog puta islama i Ehli-bejta, te stoga nipošto nije bio spreman na saradnju s njima niti voljan ozakoniti njihove postupke budući da prvaci pokreta nisu bili ljudi koji su pripadali njegovoj školi. Oni su nastupali osvetoljubivo, iz želje za moći i na ekstreman način, te su činili stvari uz koje nijedan odgovoran musliman ne može pristati.

Okrutna oporuka Ibrahima Imama Ebu Muslimu

Izučavajući historijsku literaturu, srećemo se s tekstom naredbe odnosno oporuke Ibrahima Imama upućene Ebu Muslimu na početku ustanka. Ebu Muslim, čuveni junak poznat pod nadimkom Emir Ali Muhammeda, prilikom putovanja u Mekku sreo se sa Ibrahimom Imamom. Ibrahim Imam predao mu je svoju oporuku, skupa s crnom zastavom koja je kasnije postala simbol Abasida, i zadužio ga je da on povede ustanak u oblasti Horasana. Ovdje prenosimo tu oporuku budući da ona predstavlja važan dokument koji nam govori o osobama poput Ibrahima, Ebu Muslima i ostalih vođa abasidskog ustanka.

Na početku ove naredbe, kako bi zaveo neiskusnog mladića poput Ebu Muslima, Ibrahim kaže: “Ti si čovjek iz našeg Ehli-bejta, pa postupi onako kako ti naredim... (Kao izraz svoje odanosti) smakni svakog ko ti se učini sumnjivim i nepovjerljivim. Ako možeš učiniti da u Horasanu ne ostane niko ko govori arapski, učini tako (dakle, poubijaj sve Arape u Horasanu), i gdje god vidiš dijete veće od pet pedalja, a učini ti se sumnjivim, smakni ga.”

Tako je Ibrahim Imam u svojoj oporuci izričio naložio Ebu Muslimu ubistva i krvoproliće.

Mukrizi kaže: “Sve da je Ibrahim Imam htio poslati Ebu Muslima u zemlju širka da tamo poziva u islam, opet mu ovakva oporuka ne bi bila dopuštena. No, on ga je s takvom naredbom poslao u islamsku zemlju i naredio mu ubijanje muslimana.”

Ebu Muslimovi zločini

Nažalost, Ebu Muslim je postupio u skladu s ovom okrutnom i divljačkom naredbom, te je, kako navodi Jafi, postao Hadždžadž svoga doba i, uspostavljajući Abasidsku vlast, poubijao je bezbroj ljudi. Historičari kažu: Broj onih koje je Ebu Muslim poubijao u periodu svoje vlasti doseže 600.000 ljudi.

Ebu Muslim je bio istrajan u svojim zločinima. Kad je osjetio bojazan od Mensura, piše mu ovako: “Tvoj brat (Seffah) naredio mi je da izvučem sablju, da krivce ubijam i zbog najmanje optužbe i da nikom ne opraštam. Tako sam, po njegovoj naredbi, povrijedio mnogo toga što je

Bog naredio da se sačuva, prolio sam mnogo krvi prolijevanje koje je Bog zabranio, dok vlast ne uzeh od jednih i prenesoh je drugima...”

Mensur, opet, priznaje da je bilo tako. Kad želi smaknuti Ebu Muslima, nabrajajući njegove zločine, kaže: “Zašto si okrutno i nemilosrdno pobio 600.000 ljudi?” Ne niječući takvu okrutnost, Ebu Muslim odgovara: “Sve to bilo je kako bi se osnažili temelji vaše vlasti.”

Na drugom jestu, Ebu Muslim broj svojih žrtava, ne računamo li poginule u ratovima, spominje kao 100.000 ljudi.³⁶ Ebu Muslim nije pošteđio čak ni svoje stare prijatelje. Tako je ubio i Ebu Selmu Hallala, svog prijatelja i saradnika poznatog kao vezir Ali Muhammeda, čovjeka koji je imao važnu ulogu u pobjedi Abasida i ustvari je bio finansijski pokrovitelj ustanka.³⁷

Zato nije nimalo čudno što u historijskoj literaturi čitamo: “Prilikom Ebu Muslimovog putovanja na hadždž, beduini su se sklanjali kako mu se ne bi našli na putu, jer čuli su odveć toga o njegovoj krvoločnosti.”

Izbor i planiranje

Ono što smo kazali o odbijanju prijedloga vođa abasidskog ustanka od strane Imama Sadika, mir neka je na nj, svodi se na to da su oni koji su izašli s takvim prijedlogom bili nekompetentni da izvedu istinski ustanak u skladu s ovom školom. Dakle, nije se radilo o izvornim snagama koje bi mogle predvoditi jedan istinski islamski ustanak. Da se radilo o zdravim snagama koje bi se doista nalazile na raspolaganju Imamu, on bi zasigurno preuzeo vođstvo pokreta.

Drugim riječima, Imam je poznao situaciju i intelektualno stanje ummeta, bio je upoznat s političkim i društvenim uvjetima, te je poznao ograničenja i mogućnosti za započinjanje političke borbe, i zato je smatrao da oružani ustanak i nasilna pobjeda u njemu nisu dovoljni za uspostavu stvarne islamske vlasti. Nije bilo dovoljno samo pripremiti snage za vojni napad, već je prije toga valjalo pripremiti vojsku na planu uvjerenja, odnosno učiniti da oni prihvate Imama, njegovu čistotu i njegovo potpuno znanje te shvate njegove uzvišene ciljeve i podrže ga na putu uspostave vlasti koja će donijeti dobro ummetu.

Razgovor Imama Sadika, mir neka je na nj, sa jednim od njegovih drugova jasno potvrđuje naprijed navedeno. Naime, od Sedira Sirafija prenosi se da je rekao: “Ušao sam kod Imama i rekao: ‘Zašto mirno sjedite?’ Imam reče: ‘A šta se dešava, Sedire?’ Rekoh: ‘Govorim o brojnosti vaših prijatelja i šiija’, a on reče: ‘Šta misliš koliko ih ima?’ Odgovorih: ‘Stotinu hiljada!’ ‘Stotinu hiljada?’, upita Imam, pa rekoh: ‘Da, a možda i dvjesto hiljada!’ ‘Dvjesto hiljada?’, upita on ponovo, pa rekoh: ‘Da, a možda i pola svijeta!’” Nastavljajući razgovor, Imam, mir neka je na nj, sa Sedirom stiže u Jenbu, pa kad vidje jedno stado koza, reče: “O Sedire, kad bi naših prijatelja i sljedbenika bilo koliko je koza u ovome stadu, mi ne bismo ostali mirno sjediti.”³⁸

Iz ove predaje zaključujemo da je Imam doista smatrao kako samo preuzimanje vlasti nije dovoljno i da se program promjena i islamskih reformi ne može provesti bez saradnje sa svjesnim elementima u narodu, onim elementima koji poznaju ciljeve vlasti i slažu se s njima, te ukazuju podršku vlastima kroz tumačenje tih ciljeva puku, i spremni su izdržati sve nedaće i teškoće na tom putu.

Iz navedenog razgovora Imama Sadika, mir neka je na nj, shvatamo da bi Imam, da je imao prijatelje i snage na koje se mogao osloniti nakon oružane pobjede pri ostvarenju ciljeva islamske vlasti, uvijek bio spreman na oružani ustanak. Međuti, situacija i uvjeti u njegovu vrijeme nisu to dopuštali. Dakle, ukoliko se i ne bi desio izravan poraz, nije se moglo

³⁶ Ibn Vazih, *Tarihi Jaqubi*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1384, sv. 3, str. 105.

³⁷ Ibn Halekan, *Vefiyatul-ayan*, Mektebtul-haydariyye, Qom 1364, sv. 2, str. 196.

³⁸ Kuleyni, *Usul-i Kafi*, Mektebetus-Suduk, Tehran 1381, sv. 2, str. 242.

garantirati ostvarenje željenih rezultata. Drugim riječima, ukoliko u postojećim uvjetima ustanak i ne bi doživio poraz, ni pobjeda nipošto nije bila izvjesna.

Imam Sadik, mir neka je na nj, i njegovo suočavanje s Abasidima

Kako smo vidjeli, na početku svog sukoba s Emevijama, Abasidi su nastupali pod parolom podrške Poslanikovoј porodici (Hašimijama) i želje za uspostavom pravedne vlasti. Ustvari, budući da je stradanje Poslanikove porodice u emevijsko doba teško padalo muslimanima, i da se, s druge strane, Emevije u ime islamske vlasti nisu sustezale tiranije, Abasidi su se, koristeći mržnju naroda prema Emevijama, predstavljali kao pobornici Poslanikove porodice te su sprva tako i priskrbili podršku naroda.

Međutim, ne samo da se nisu ostvarila njihova obećanja o prestanku tlačenja Poslanikove porodice i uspostavi pravedne vlasti, nego nije prošlo dugo a da se neislamski emevijski program počeo provoditi još žešće i intenzivnije, tako da su ljudi poželjeli da se vrati doba vlasti Emevija. S obzirom da je vladavina Seffaha, prvog abasidskog halife, bila kratka i da tokom njegove vlasti vladavina Abasida još nije bila posve učvršćena, u njegovo doba pritisci na narod nisu još bili tako snažni, a ni Poslanikova porodica nije bila izložena represiji. Međutim, stupanjem na scenu Mensura Devanikija, pritisci se pojačavaju. Budući da je Mensur bio savremenik Imamu Sadiku, mir neka je na nj, relativno dug period, skoro dvadeset i jednu godinu, nije bez svrhe da unekoliko govorimo o pritiscima i zločinima koji su se dešavali tokom tog dugog perioda.

Politika ekonomskih pritisaka

Ebu Džafer Mensur (drugi abasidski halifa) bio je nasilnik, krvožedan i okrutan. On je unesrećio islamsko društvo, ljudima je život stalno bio u opasnosti i sablja je bila odgovor i na najmanju kritiku.

Osim što je bio nasilnik, Mensur bijaše i izraziti rob novca, pohlepan, i krut u mišljenju, tako da važi za najpohlepnijeg i novcu naprivrženijeg abasidskog halifu a njegova beskrajna pohlepa je opričana u predajama. Međutim, njegovo nasilje i neizdrživi ekonomski pritisci koje je provodio ne može se objasniti samo njegovom pohlepom i željom za ovim svijetom. Naime, za njegove vlasti ekonomija islamskog društva posve je propala. On ne samo da je zajedničke prihode muslimana sabirao u riznici bez želje da ih troši u svrhe općeg dobra, za izgradnju javnih objekata i olakšavanje života narodu, nego je narodu otimao i privatnu svojinu, ne ostavljajući nikome ništa od imetka. Kako pišu neki historičari, ukupan imetak koji je na ovakav način stekao iznosio je osamsto miliona dirhema.³⁹

Dakle, tako obiman program kakav je sproveden na nivou cijele zemlje ne može se objasniti samo Mensurovom ekstremnom pohlepom i ljubavlju prema novcu, budući da u rukama imamo dokumente i svjedočanstva koji pokazuju da je program ekonomskog siromašenja i izgladnjivanja bio osmišljen i da je Mensur njime htio ostvariti osobite ciljeve.

Cilj takve Mensurove mračne politike bio je da ljudi budu u stalnoj potrebi i stalno primorani da traže oslonac u njemu. Istodobno, dok su zabavljeni razmišljanjem kako da utole glad, ljudi neće razmišljati ni o kakvim drugim krupnim društvenim problemima.

Mensur je jednom prilikom na skupu odabranih dvorjana oštrim tonom objasnio svoje namjere od izgladnjivanja naroda: “Dobro kaže beduinska poslovice: ‘Drži svog psa gladnim kako bi zbog komada hleba pristajao za tobom.’” A onda je rekao: “Strah me da neko drugi tom psu ne pokaže komad hljeba te da pas ne otrči za njim.”

Ne samo da je tokom svoje vlasti Mensur nametnuo mračni program naturanja gladi, nego je takvom postupanju poučio i svoga sina Mehdija. U jednom od svojih savjeta sinu Mehdiju, on

³⁹ Ibn Vazih, *Tarihi Jaqubi*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1384, sv. 3, str. 125.

kaže: “Na različite načine učinio sam ljude sebi pokornim i poniznim. Tri su skupine ljudi: jedna skupina njih su siromašni i potrebiti i uvijek će pred tobom ispružati ruke u potrebi; jedna skupina njih su plašljivi i uvijek su u strahu za svoj život; a treća skupina provodi život po zatvorima i slobodu mogu steći samo posredstvom tvoje milosti. Kad preuzmeš vlast, ne dopuštaj ljudima odveć užitka i zadovoljstva.”

Ove činjenice pokazuju da je ovaj program provoden radi snaženja Mensurove vlasti i da mu je cilj bio sprečavanje buna i narodnih pokreta kroz slabljenje borbenih i revolucionarnih snaga, tako da se nije isključivo radilo o nevoljkosti da se troši novac iz državne blagajne.

Talas ubistava i krvoprolića

Mensurova antiislamska politika nije se svodila samo na izgladnjivanje i iznurivanje naroda, već je, pored ekonomskih pritisaka i siromaštva, u društvu vladala represija, strah i osobita tišina, a trajao je pravi talas ubistava i mučenja koje su provodili Mensurovi najamnici, tako da su svakog dana novi ljudi bili žrtvama tog talasa.

Jednom prilikom Ebu Mensuru Džaferu njegov amidža reče: “Navalio si na narod s takvom žestinom i surovošću da se čini kako ti riječ milost ništa ne znači!” On odgovori: “Još nisu istruhle kosti Benu Mervana i sablja porodice Ebu Talibove nije u koricama, a mi živimo među ljudima koji su nas do jučer smatrali sasvim običnima. Danas halifa ne može zauzeti mjesto u njihovim srcima osim da zaboravi na samilost i drži se surovosti.”

Naravno, takva surovost vladala je u svim krajevima pod Mensurovom vlašću, ali je u gradu Medini bila izraženija nego drugdje. To stoga što su Medinjani od prvog dana bili izbliza upoznati sa sistemom islamske vlasti i nipošto nisu bili spremni trpjeti kvarnu vlast poput Mensurove i nisu mogli prihvatiti sve presude takve vlasti kao islamske. Osim toga, nakon Poslanikove smrti Medina je bila mjesto gdje su govore i predavanja držali najveći velikani islama. U Medini su, sve do vremena osmog Imama, živjeli i članovi Poslanikove obitelji, te veličanstvene ličnosti iz obitelji Objave koje su imale dužnost čuvanja islama i upućivanja islamskog društva, tako da je njihovo prisustvo uvijek meinskoj zajednici davalo islamskog poticaja.

U vrijeme Mensurovog hilafeta, šesti Imam, a nakon njegove smrti njegov sin Musa ibn Džafer, mir neka je na njih, predstavljali su središte islamske borbe, a Medina je bila vrelo uporište izvornog islamskog pokreta protiv ugnejtavača i trn u oku vladarima silnicima.

Medina u ekonomskoj izolaciji

Nakon ustanka Muhammeda ibn Abdullaha Ibnul-Hasana poznatog kao Nefsi Zekije (unuka Imama Hasana Mudžtebe) potkraj života Imama Sadika, Mensur je, kako bi slomio pokret Medinjana, za namjesnika Medine postavio izuzetno strogu i okrutnu osobu po imenu Sijah ibn Osman. Nakon što je stigao u Medinu, Rijah je okupio ljude i, u okviru svog obraćanja, rekao je:

“O Medinjani, ja sam zmija otrovnica, sin otrovnice! Ja sam amidžić Muslima ibn Ukbe⁴⁰ koji je porušio vaš grad i poubijao vaše ljude. Kunem se Bogom, ne budete li pokorni, sravnit ću vaš grad sa zemljom tako da neće ostati ni traga života u njemu!”

Tad se diže jedna skupina muslimana, i, u znak protesta, povikaše: “Osoba poput tebe, sa tako sramnom prošlošću u islamu, nije dostojna ovog položaja! Tvoj otac dvaput je bičevan zbog svojih prekršaja. Nikad ti nećemo dopustiti da se prema nama tako ophodiš!”

⁴⁰ Kako smo pisali u biografiji četvrtog Imama, Muslim ibn Ukba bio je jedan od vojnih zapovjednika Jezida ibn Muavije, kojije po Jezidovom naređenju napao Medinu, te je tri dana vršio masakr u tom gradu, prolivši rijeke krvi.

Rijah obavijesti Mensura da se Medinjani bune i da se ne pokoravaju halifinim naredbama. Mensur, onda, preko njega uputi oštro pismo stanovnicima Medine i zaprijeti da će im, ukoliko se nastave suprotstavljati, zatvoriti sve trgovačke puteve na kopnu i moru, te da će ih staviti u ekonomsku izolaciju i poslati na njih snažne vojne snage.

Rijah je onda okupio ljude u džamiju. Ispeo se na minber i počeo čitati halifino pismo. Nije stigao pročitati pismo do kraja, kad se sa svih strana digoše povici protesta i raspali se plamen nezadovoljstva naroda. Rijaha na minberu počеше kamenovati, i on, kako bi spasio svoj život, pobježe i sakri se.⁴¹

Nakon ovoga, Mensur ostvari svoje prijetnje i, prekidajući puteve za transport robe, stavi Medinu u ekonomsku izolaciju. Ta izolacija trajala je sve do dolaska na vlast njegovog sina Mehdija Abasija.⁴²

Imam Sadik, mir neka je na nj, i Mensur

Ebu Džafer Mensur bio je veoma zabrinut političkim djelovanjem i aktivnostima Imama Sadika, mir neka je na nj. Imamova opća omiljenost i njegov izvanredni naučni stupanj dodatno su uvećavali Mensurovu brigu i strah. Zato je nekoliko puta pokušao, pod različitim izgovorima, dovesti Imama u Irak i ondje ga ubiti, ali svaki put bi Imam izbjegao opasnost.

Mensur je šiije u Medini stavio pod strogu kontrolu, i to tako što je u Medini imao svoje doušnike koji su ubijali one koji bi se družili sa šiijama Imama Sadika, mir neka je na nj. Imam je svoje prijatelje odvrćao od bliskosti i saradnje sa halifinim dvorom.

Jednom jedan od njegovih prijatelja upita Imama: “Katkad se neki od nas šiija nađe pogođen siromaštvom i neimaštinom, te mu bude ponuđena da za njih (Abaside) gradi kuće i kopa kanale za navodnjavanje, te tako zaradi. Šta vi mislite o tome?” Imam reče: “Ne bih volio za njih zavezati jedan čvor ili začepiti bocu, ma koliko da mi za to plate. Jer, onaj ko pomaže nasilniku nalaziti će se na Danu sudnjem iza vatrenog zastora dok Bog bude sudio robovima Svojim.”

Imam je zabranjivao svojim šiijama da se radi presuda obraćaju pravnom aparatu Abasida i nije smatrao obaveznim držati se njihovih presuda. Također, Imam je opominjao fakihe i muhadise da se klone vezanosti za vlasti, i govorio je: “Fakihi su povjerenici Božijih poslanika, pa ako vidite da su se oni približili vladarima (dakle ako saraduju s nasilnicima) prođite ih se i ne uzdajte se u njih.”

Jednom je Ebu Džafer Mensur pisao Imamu Sadiku, mir neka je na nj: “Zašto nas i ti, poput drugih, ne dođeš posjetiti?”, a Imam je u odgovor napisao: “Mi od ovoga svijeta nemamo ništa zbog čega bismo se trebali tebe plašiti, a ti, pak, od onoga svijeta nemaš ništa zbog čega bismo polagali nade u tebe. Nije ti data nikakva blagodan zbog koje bismo ti trebali doći čestitati, niti smatraš da si zapao u nesreće, pa da ti dođemo izraziti saučešće. Zašto bismo, onda, tebi dolazili?!” Mensur tad napisao: “Dođite da me posavjetujete”, a Imam mu odgovorio: “Onaj ko je vezan za ovaj svijet ne može ti dati savjet, a onaj ko je vezan za ahiret ne želi dolaziti k tebi.”⁴³

Proizvodnja autoriteta

Abasidski službenici pokušavali su na različite načine odvratiti ljude od učenja Imama, odnosno nastojali su uspostaviti distancu između naroda i velikih prvaka islama. Stoga su

⁴¹ Ibn Asir, *Al-Kamilu fil-tarih*, Bejrut, Dari Sadir, 1399. h.g., sv. 5, str. 551.

⁴² Ibn Vazih, *Tarihi Jaqubi*, Menshureti mektebetul-haydariyye, Nedžef 1384, sv. 3, str. 114-115.

⁴³ Medžlisi, Muhammed Bakir, *Biharul-Anvar*, Darul-kitabi islamiyye, Tehran, sv. 47, str. 184.

nastojali da ljudima omile muftije vezane za vlast, ili makar fakihe koji im se nisu protivili i od čijeg djelovanja nisu imali štete.⁴⁴

Također, abasidski službenici, iako su sprva, kako bi ostvarili svoje ciljeve, nastupali pod sloganom podrške Hašimijama, brzo su promijenili svoj nastup i djelovanje.

Poput Emevija, i abasidske halife su u velikim predvodnicima iz Poslanikove obitelji, onima koji su, zahvaljujući svom duhovnom utjecaju i životodajnom učenju, bili omiljeni među narodom te su osvješćivali i poticali ljude na djelovanje, vidjeli glavnu opasnost po svoju vlast. Zato su, koliko god im je to bilo moguće, nastojali izolirati ih.

Takva nastojanja, više nego ikada, uočljiva su u vrijeme Imama Sadika, mir neka je na nj. U doba šestog Imama tadašnje vlasti otvoreno su nastojale da osobe koje su nekad i same bili učenici Imamove škole u pogledu fikha i fetvi stave nasuprot Imama, i da ih predstave narodu kao pravne autoritete, kao što je to bio slučaj sa Ebu Hanifom i Malikom ibn Enesom.

Pisanje pod prisilom

Mensur Devaniki je, s rečenom namjerom, naročito držao do Malika ibn Enesa, te ga je učinio zvaničnim muftijom i fakihom. Abasidski telal stoga je u Medini obavještavao građane: “Niko osim Malika ibn Enesa i Ibn Ebu-Zejba nema pravo izdavati fetve u pogledu islamskih pitanja.”

Također, Mensur je naredio Maliku da priredi zbirku hadisa i preda je na korištenje muhadisima. Malik se nećkao da to učini, ali Mensur je insistirao. Mensur mu jednom reče: “Moraš napisati tu knjigu, jer danas ne postoji niko učeniji od tebe.” Tako je Malik napisao svoju knjigu *Al-Muwatta*. U okviru ovih tendencija, tadašnja vlast nastojala je, koliko god je to bilo moguće, ukazati podršku Maliku, propagirali su ga i širili njegove fetve, sve da bi tako udaljili ljude od škole Imama Sadika, mir neka je na nj.

Mensur jednom reče Maliku: “Ako me život posluži, razaslat ću tvoje fetve zapisane poput Kur'ana u sve gradove i natjerat ću ljude da postupaju po njima.”

Svakako, htjeli ili ne, takve muftije nisu mogli ostati indiferentni prema bezrezervnoj podršci vlasti, te su svakako štitili njihove interese. Ukoliko bi halifa uočio da fakih ili muftija pod okriljem vlasti čini nešto suprotno njegovim interesima ili se intimno ne slaže s njima, strogo bi ga kažnjavao. Tako je Malik ibn Enes, pored sve pažnje koju je kod Mensura uživao, nakon što ga je Mensurov amidžić ogovarao, bio kažnjen sa sedamdeset udaraca bičem. Naime, radilo se o tome da je Malik izdao neku fetvu koja nije bila po volji halifi.

Ustanak Zejda ibn Alija Ibnul-Huseina

Zejd ibn Ali, mir neka je na nj, bio je brat Imama Bakira, mir neka je na nj, i spada među velikane, vrle i izvanredne ljude iz poslaničke obitelji. On bijaše učen čovjek, skrušen, bogobožazan, hrabar i neustrašiv, a živio je u doba vlasti Emevija.

Zejda je silo žalostilo gledati emevijsku tiraniju, nasilje i represiju, te je smatrao kako kvarnu emevijsku vlast treba oboriti oružanim ustankom.

Poziv Zejdu da dođe u Damask

Hišam ibn Abdul-Melik, koji je znao za Zejdov revolucionarni duh, namjeravao je to riješiti intrigom i tako se spasiti tog problema. Hišam je osmislio podmukao plan da ostvari svoje prljave ciljeve. Shodno tom planu, pozvao je Zejda da iz Medine dođe u Damask.

Kad je Zejd stigao u Damask i pojavio se na halifinom dvoru, Hišam ga je prvo hladno primio i, kako bi unizio njegov položaj u javnosti, omalovažavajući ga pokazao mu je gdje da sjedne,

⁴⁴ Ibn Halekan, *Vefiyatul-ayan*, Mektebtul-haydariyye, Qom 1364, sv. 4, str. 135.

a onda je rekao: “Jusuf ibn Amr i Sakfi (upravitelj Iraka) javili su mi da ti je Halid ibn Abdullah Kasri⁴⁵ predao 600.000 dirhema, i sad mi moraš dati taj novac!” “Meni niko nije ništa dao”, odgovori Zejd, a Hišam onda reče: “Tad moraš otići Jusufu ibn Amru u Irak i neka te on suoči sa Halidom.” Zejd odgovori: “Ne šalji me tom niskom čovjeku iz prezrenog plemena, jer on će me izdati!”, ali Hišam kaza: “Nema druge, moraš ići tamo.”

A onda Hišam kaza: “Čuo sam da sebe smatraš dostojnim hilafeta i da razmišljaš o njemu, a obični si sin robinje. Sinu robinje ne priliči da misli o hilafetu.” Zejd kaza: “Zar misliš da status moje majke umanjuje moju vrijednost? Zar si zaboravio da je Ishaka rodila slobodna žena, dok je Ismailova majka bila tek robinja? Ipak, Bog je dao da se poslanstvo nastavi po Ismailovoj liniji i Poslanik islama, blagoslov i mir neka je na nj i njegove, također je njegov potomak.” A onda Zejd posavjetova Hišama i pozva ga da bude bogobožan i skrušen. Hišam reče: “Zar da me osoba poput tebe poziva na bogobožnost i skrušenost?!” a Zejd odgovori: “Da, jer pozivanje na dobro i odvratanje od zla dva su velika propisa islama, i svako je dužan da ih provodi. Niko ne smije zapostaviti tu obavezu zato što je neugledan i što je niskog položaja, niti je ikome dopušteno da zbog svog visokog položaja prečuje takve savjete.”

Prinudno putovanje

Nakon ovog oštrog razgovora, Hišam posla Zejda u Irak, a istodobno posla Jusufu ibn Amru pismo u kome je stajalo: “Kad ti Zejd dođe, suoči ga s Halidom i ne dozvoli da se u Kufi zadrži niti sat vremena. Jer, on je slatkorječiv čovjek, prijatne pojave i vješt u govoru, tako da, zadrži li se ondje, Kufljani će ga brzo prihvatiti.”

Kad stiže u Kufu, Zejd otiđe Jusufu i upita: “Zašto si me dovukao ovamo?” Jusuf odgovori: “Halid tvrdi da ti je dao 600.000 dirhema.” “Dovedi, onda, Halida da tu tvrdnju lično iznese”, zatraži Zejd.

Jusuf onda naredi da dovedu Halida iz tamnice. Dovedoše Halida s okovima na rukama i nogama. Onda mu se Jusuf obrati: “Ovo je Zejd ibn Ali. Kaži sad šta je tvoje kod njega?” Halid reče: “Tako mi Boga, ništa moje nije kod njega. Jedini razlog zašto ste ga doveli jeste da ga uznemiravate i namučite.”

Onda se Jusuf okrenu ka Zejdu i reče: “Zapovjednik vjernika Hišam naredio mi je da te već danas otpravim iz Kufe.” Zejd zatraži: “Daj mi tri dana vremena da se odmorim, a onda ću napustiti Kufu.” Jusuf odgovori: “To nije moguće. Obavezno moraš krenuti još danas.” Tad Zejd reče: “Daj mi onda vremena da se makar danas ovdje zadržim”, a Jusuf odgovori: “Nemaš više od sat vremena.”

Tako Zejd, u pratnji nekolicine Jusufovih službenika, napusti Kufu i zaputi se ka Medini. Kad su odmakli od Kufe, Jusufovi službenici se vratili i ostaviše Zejda samog.

U Kufi

Zejdov dolazak u Kufu izazvao je vrevu među narodom i svuda se govorilo o njegovom razgovoru sa Hišamom. Kufljani su motrili kako se stvari razvijaju, pa kad čuše da je Zejd krenuo ka medini, sustigoše ga i izraziše mu svoju podršku, rekavši: “Zadrži se u Kufi i uzmi od ljudi bejat. Znaj zasigurno da će ti sto hiljada ljudi dati bejat i da će biti spremni ratovati uz tebe. U Kufi je, pak, tek neznatan broj emevisjkih ljudi, i satrat ćemo ih pri prvom napadu.”

⁴⁵ Halid ibn Abdullah bio je upravitelj Iraka prije Jusufa ibn Amra. Bio je sposoban i utjecajan čovjek, pa ga je Hišam postavljao za namjesnika u različitim krajevima. Njegov utjecaj naveo je njegove neprijatelje da se dignu protiv njega, te su ga potvorili kod Hišama i on promijenio mišljenje o Halidu. Naposljetku mu oduze namjesništvo i baci ga u tamnicu, a na njegovo mjesto postavi Jusufa ibn Amra.

Zejd, koji nije zaboravio na nevjerstvo i izdaju Iračana u doba hazreti Zapovjednika vjernika, Imama Mudžtebe i Imama Huseina, mir neka je na sve njih, nije se previše zagrijao za ovakva obećanja, no, nakon njihovog ogromnog navaljivanja, odustade od puta u Medinu i vrati se u Kufu. Ljudi su u skupinama dolazili i davali mu bejat, tako da se samo u Kufi skupi dvadeset i pet hiljada ljudi spremnih za rat.

Velika borba

S druge strane, Jusuf ibn Amr odmah obavijesti Hišama o okupljanju protuemevijskih snaga oko Zejda. Hišama ta vijest žestoko rasrdi, pa on naredi Jusufu da odmah navali na Zejdove snage i što prije ugasi plamen ustanka.

Dvije strane mobilizirale su svoje snage i desio se žestok sukob. Zejd se borio krajnje hrabro i neustrašivo, pozivajući svoje sljedbenike da izdrže i istraju. Borba je trajala sve do večeri. Tad s neprijateljske strane doletje strijela i pogodi Zejda u čelo.

Usljed teške rane, Zejd nije bio sposoban nastaviti borbu. S druge strane, u borbi su već izginuli mnogi njegovi prijatelji, neki su se raspršili, tako da je Zejd bio prinuđen izdati naredbu za povlačenje

Zejdov šehadet

Tokom noći hirurk je pokušao izvaditi strijelu iz Zejdovog čela, ali ona je bila ušla tako duboko da to nije bilo nimalo lahko učiniti. Naposljetku je liječnik uspio izvaditi strijelu iz Zejdovog čela, no Zejd je, usljed veličine rane napravljene operacijom, postao šehidom.

Nakon dugog savjetovanja, Zejdovi prijatelji odlučiše sahraniti Zejdovo tijelo u plicaku rijeke koja je tekla u blizini. Tako bi mjesto na kome je zakopan bilo prekriveno vodom i Hišamovi službenici ne bi ga mogli naći. U skladu s tom odlukom, prvo su skrenuli tok rijeke, a pošto su sahranili Zejdovo tijelo, pustili su rijeku da ponovo teče istim tokom.

Nažalost, jedan Hišamov plaćenik koji je prisustvovao Zejdovoj sahrani sve do javi Jusufu ibn Amru. Po Jusufovom naređenju, Zejdovo tijelo bi iskopano, te mu odrubiše glavu, a tijelo objesiše na kapiju Kufe, gdje je visilo narednih četiri godine. Naposljetku skidoše tijelo, spališe ga i pepeo prosuše u vjetar.

Da li je Imam Sadik, mir neka je na nj, bio saglasan sa Zejdovim ustankom?

U vezi sa Zejdom i pitanjem da li je on polagao pravo na imamat odnosno da li je prihvatao imamat hazreti Bakira i hazreti Sadika, mir neka je na njih, prenošene su od Imama oprečne predaje. U nekim od tih predaja zejda se prekoriševa, dok ga se u drugima hvali.

Većina naših učenjaka i istraživača, onih koji se bave znanošću o hadisu i njegovim prenositeljima, bilo da se radi o starim učenjacima ili savremenim, smatraju predaje koje govore o prekoriševanju Zejda sumnjivim kad se radi o lancu prenositelja i ne oslanjaju se na njih. Naprimjer, ajatollah uzma Huji, sveta bila Tajna njegova, nakon analize i kritike predaja koje govore o pokudi Zejda, smatra ih slabog seneda i nepouzdanim, pa piše:

”Suština onoga što smo kazali jeste da je zejd bio velika ličnost i dostojan pohvala, i ne postoji nijedan dokument koji dokazuje njegovu zabludjelost u vjerskom smislu ili da je zaslužuje pokudu.”

Allame Medžlisi, sveta bila Tajna njegova, nakon što prenese predaje vezane za Zejda, piše: “Znaj da su predaje o Zejdu različite i oprečne. Međutim, više je predaja koje govore o njegovoj veličini, hvale ga i tvrde kako nije imao krivo vjerovanje, i većina šiitske uleme smatra zejda izuzetnom ličnošću. Prema tome, ispravno je imati o njemu dobro mišljenje i suzdržati se svakog prekoraivanja.”

No, što se Zejdovog ustanka tiče, mnogi dokazi svjedoče da se njegov ustanak desio uz dopuštenje i saglasnost hazreti Sadika, mir neka je na nj. Među takva svjedočanstva spadaju i riječi Imama Ride, mir neka je na nj, kazane u odgovor Memunu:

“Moj otac, Musa ibn Džafer, prenosi da je od svog oca Džafera ibn Muhammeda čuo da kaže: ‘Zejd se posavjetovao sa mnom u vezi s njegovim ustankom, i rekoh mu: Dragi amidža, želiš li ti biti ona osoba koja će biti obješena na kapiju Kufe, put ti je otvoren.’ A kad je Zejd izašao od Imama Sadika, mir neka je na nj, on je rekao: ‘Teško onom ko ga čuje, a ne pomogne mu!’”

Ova predaja odlično je svjedočanstvo da se Zejdov ustanak desio uz dopuštenje Imama. Međutim, budući da je Zejdov istup trebalo posmatrati držeći se principa opreznosti jer je bilo moguće da neprijatelj sazna za Imamovu umiješanost i podršku ustanku, ni Imam, ni sam Zejd, ni njegovi najbliži prijatelji, nisu željeli da neko zna za to.

Imam Sadik, mir neka je na nj, u razgovoru s jednim Zejdovim prijateljem koji je, boreći se uz njega, ubio šestoricu emevijskih vojnika, rekao je: “Neka me Bog učini saučesnikom u toj krvi. Tako mi Boga, moj amidža Zejd postupio je poput Alija i njegovih drugova.”

Zejd je bio jedan od onih koji su priznavali imamat hazreti Sadika, mir neka je na nj, te se prenosi da je rekao: “Džafer je naš Imam u pitanjima halala i harama.” Također, Zejd je rekao: “U svakom vremenu jedan od nas iz Ehli-bejta jeste dokaz Božiji, a dokaz u našem vremenu jeste moj bratić Džafer ibn Muhammed. Onaj ko njega slijedi neće zalutati, a onaj ko mu se protivi ne nalazi uputu.”

Imam Sadik, mir neka je na nj, rekao je: “Smilovao se Bog mome amidži Zejdu. Da je pobijedio, održao bi svoje obećanje. Moj amidža Zejd pozivao je ljude vođstvu odabrane osobe iz Muhammedove porodice, a ta osoba sam ja.”

U drugoj predaji prenosi se da je Imam Sadik, mir neka je na nj, u vezi sa Zejdom rekao: “Bog mu se smilovao, on bijaše čovjek vjernik, znalac, učenjak i ispravnog govora. Da je pobijedio, održao bi svoje obećanje. Da je preuzeo vlast, znao bi kome je predati.”

Vijest o šehadetu Zejda i njegovih prijatelja u Medini je primljena s gorčinom, a naročito teško je pala Imamu Sadiku, mir neka je na nj. Nakon Zejdovog šehadeta Imam Sadik, mir neka je na nj, bio je tako ožalošćen i tužan da bi zaplakao kad god bi pred njim neko spomenuo Kufu ili Zejda, i uvijek se biranim i najtoplijim riječima sjećao svoga amidže šehida i njegovih odanih prijatelja.

Hamza ibn Hamran, jedan od drugova šestog Imama, kaže: “Jednom dođoh kod Imama, mir neka je na nj, i on me upita: ‘O hamza, otkud dolaziš?’ ‘Iz Kufe’, rekoh, a Imam na spomen Kufe gorko zaplaka, tako da mu se cijelo mubarek lice okvasi suzama. Kad to vidjeh, u čuđenju rekoh: ‘Sine Poslanikov, šta vas je tako rasplakalo?’ On, žalosno i očiju punih suza, odgovori: ‘Sjetih se svog amidže Zejda i onoga što su mu učinili, pa zaplakah.’ ‘A na šta ste u vezi s njim pomislili?’, upitah pa on reče: ‘Na njegovu pogibiju i šehadet.’” Onda Imam ispriča Hamzi o Zejdovom šehadetu.